



Συλλογή της Νομολογίας

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ

LAILA MEDINA

της 23ης Μαρτίου 2023¹

Υπόθεση C-83/22

RTG

κατά

Tuk Tuk Travel SL

[αίτηση του Juzgado de Primera Instancia nº 5 de Cartagena
(πρωτοδικείου αριθ. 5, Καρθαγένη, Ισπανία)
για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως]

«Προδικαστική παραπομπή – Άρθρο 267 ΣΛΕΕ – Οδηγία (ΕΕ) 2015/2302 – Οργανωμένα ταξίδια και συνδεδεμένοι ταξιδιωτικοί διακανονισμοί – Άρθρο 5, παράγραφος 1 – Υποχρεώσεις παροχής πληροφοριών πριν από τη σύναψη της συμβάσεως – Παράρτημα I, μέρη A και B – Έντυπο βασικών πληροφοριών – Άρθρο 12, παράγραφος 2 – Καταγγελία συμβάσεως οργανωμένου ταξιδιού – Αναπόφευκτες και έκτακτες περιστάσεις που επηρεάζουν σημαντικά την εκτέλεση του πακέτου – COVID-19 – Δικαίωμα πλήρους επιστροφής όλου του ποσού που καταβλήθηκε για το πακέτο – Αίτημα επιστροφής μέρους του ποσού από τον ταξιδιώτη – Εθνικό δικαστήριο – Αυτεπάγγελτη εξέταση από το δικαστήριο – Αρχές εθνικού δικονομικού δικαίου»

1. Μεταξύ των κλάδων που επηρεάστηκαν με τον πλέον σοβαρό και άμεσο τρόπο από την πανδημία του COVID-19 ήταν αυτός των ταξιδιών και του τουρισμού². Η αβεβαιότητα που προκάλεσε η πανδημία και η ραγδαία εξάπλωσή της παγκοσμίως οδήγησε πολλούς ταξιδιώτες στην καταγγελία των συμβάσεων οργανωμένων ταξιδιών πριν από τη λήψη μέτρων εκτάκτου ανάγκης από τις κυβερνήσεις και το κλείσιμο των συνόρων. Αυτή η κατάσταση αβεβαιότητας ήγειρε αμφιβολίες ως προς το ακριβές πεδίο εφαρμογής των δικαιωμάτων και υποχρεώσεων των μερών που συνάπτουν μια σύμβαση οργανωμένου ταξιδιού και, πιο συγκεκριμένα, κατέστησε δυσχερέστερη για τους ταξιδιώτες την άσκηση του δικαιώματος καταγγελίας της συμβάσεως χωρίς οποιαδήποτε χρέωση ακυρώσεως, δυνάμει του άρθρου 12, παράγραφος 2, της οδηγίας 2015/2302³.

¹ Γλώσσα του πρωτοτύπου: η αγγλική.

² Βλ., περαιτέρω, Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού των Ηνωμένων Εθνών (UNWTO), *Secretary-General's Policy Brief on Tourism and COVID 19* (διαθέσιμη στην ηλεκτρονική διεύθυνση <https://www.unwto.org/tourism-and-covid-19-unprecedented-economic-impacts>).

³ Οδηγία (ΕΕ) 2015/2302 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 25ης Νοεμβρίου 2015, σχετικά με τα οργανωμένα ταξίδια και τους συνδεδεμένους ταξιδιωτικούς διακανονισμούς, η οποία τροποποιεί τον κανονισμό (ΕΚ) αριθ. 2006/2004 και την οδηγία 2011/83/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου και καταργεί την οδηγία 90/314/ΕΟΚ του Συμβουλίου (ΕΕ 2015, L 326, σ. 1).

2. Στο πλαίσιο αυτό, η υπό κρίση αίτηση προδικαστικής αποφάσεως εγείρει ένα ζήτημα αμιγώς δικονομικού δικαίου. Τούτο αφορά την εξουσία των δικαστηρίων να αναγνωρίζουν αυτεπαγγέλτως τα δικαιώματα που αντλούν οι καταναλωτές από την οδηγία 2015/2302 και, ειδικότερα, το δικαίωμα του ταξιδιώτη να καταγγείλει τη σύμβαση οργανωμένου ταξιδιού χωρίς την καταβολή οποιασδήποτε χρέωσης ακυρώσεως σε περίπτωση επέλευσης αναπόφευκτων και έκτακτων περιστάσεων σύμφωνα με τις προϋποθέσεις που καθορίζονται στο άρθρο 12, παράγραφος 2, της εν λόγω οδηγίας. Επιπλέον, εγείρει το ζήτημα εάν τα δικαστήρια έχουν την εξουσία να επιδικάζουν αυτεπαγγέλτως στους καταναλωτές ποσά μεγαλύτερα από εκείνα που ζητούνται με την αγωγή προκειμένου να διασφαλίσουν την αποτελεσματική άσκηση των δικαιωμάτων που οι καταναλωτές αντλούν ως ταξιδιώτες από την εν λόγω οδηγία.

3. Υπάρχει πλούσια πάγια νομολογία σχετικά με την εξουσία των εθνικών δικαστηρίων να κρίνουν αυτεπαγγέλτως κατά πόσον η ρήτρα μιας συμβάσεως είναι καταχρηστική. Η νομολογία αυτή, η οποία χαρακτηρίζεται από θεωρήσεις περί προστασίας του ασθενέστερου μέρους, περιλαμβάνει ορισμένες από τις πλέον χαρακτηριστικές αποφάσεις στο δίκαιο της Ένωσης για την προστασία των καταναλωτών⁴, όπως οι αποφάσεις *Océano Grupo*⁵, *Cofidis*⁶ ή *Aziz*⁷. Η απόφαση *Océano Grupo* θεωρήθηκε ότι αποτελεί ένα «ισχυρό εργαλείο για την εξάλειψη των αδικιών και την αποκατάσταση της κοινωνικής δικαιοσύνης στο δίκαιο των συμβάσεων»⁸, ενώ η απόφαση *Cofidis* αποτέλεσε ακόμη και πηγή έμπνευσης για τις τέχνες⁹. Μετά από περισσότερες από δύο δεκαετίες εξέλιξης και ενοποίησης αυτής της νομολογίας, οι πλέον πρόσφατες αποφάσεις επικεντρώνονται στην αποσαφήνιση των παραμέτρων της θεωρίας της αυτεπάγγελτης εξετάσεως, επιτυγχάνοντας μια ενίοτε λεπτή ισορροπία μεταξύ της αποτελεσματικής προστασίας των καταναλωτών και των θεμελιωδών αρχών του δικονομικού δικαίου¹⁰. Από αυτή την οπτική γωνία, η θεωρία της αυτεπάγγελτης εξετάσεως φαίνεται πλέον να φθάνει σε ένα στάδιο «ωριμότητας» στην εξέλιξή της ή, όπως εύστοχα παρατηρεί ένας συγγραφέας, την «εποχή της λογικής»¹¹. Η υπό κρίση υπόθεση αποτελεί μέρος του σταδίου αυτού.

⁴ Βλ. Terryn, E., Straetmans, G., και Colaert, V. (επιμέλεια), *Landmark Cases of EU Consumer Law, In Honour of Jules Stuyck*, Intersentia, Κέμπριτζ – Αμβέρσα – Πόρτλαντ, 2013.

⁵ Απόφαση της 27ης Ιουνίου 2000, *Océano Grupo Editorial και Salvat Editores* (C-240/98 έως C-244/98, EU:C:2000:346, στο εξής: απόφαση *Océano Grupo*).

⁶ Απόφαση της 21ης Νοεμβρίου 2002, *Cofidis* (C-473/00, EU:C:2002:705).

⁷ Απόφαση της 14ης Μαρτίου 2013, *Aziz* (C-415/11, EU:C:2013:164). Για μια λεπτομερή ανάλυση της υποθέσεως στο πλαίσιο της διαδικασίας εκτελέσεως ενυπόθηκης απαιτήσεως, βλ. Fernández Seijo, J.M., *La Tutela de los consumidores en los procedimientos judiciales, Especial referencia a las ejecuciones hipotecarias*, Wolters Kluwer, Βαρκελώνη, 2013.

⁸ Nicola, F., και Tichadou, E., «*Océano Grupo: A Transatlantic Victory for the Consumer and a Missed Opportunity for European Law*», σε Nicola, F., και Davies, B. (επιμέλεια), *EU Law Stories, Contextual and Critical Histories of European Jurisprudence*, Cambridge University Press, 2017, σ. 390.

⁹ Το μυθιστόρημα του Emmanuel Carrère, «*D'autres vies que la mienne*» (Folio, 2010), ανατρέχει στην προσωπική ιστορία του Γάλλου δικαστή Etienne Rigal, ο οποίος υπέβαλε την αίτηση προδικαστικής αποφάσεως που οδήγησε στην έκδοση της αποφάσεως της 21ης Νοεμβρίου 2002, *Cofidis* (C-473/00, EU:C:2002:705). Με τη σειρά του, το βιβλίο ενέπνευσε την κινηματογραφική ταινία «*Toutes nos envies*» (2010) (σκηνοθεσία Philippe Lioret), με πρωταγωνιστή τον ηθοποιό Vincent Lindon στον ρόλο του δικαστή.

¹⁰ Βλ. Werbrouck, J., και Dauw, E., «*The national courts' obligation to gather and establish the necessary information for the application of consumer law – the endgame?*», *European Law Review*, 46(3), 2021, σ. 331 και 337.

¹¹ Poillot, E., «*Cour de justice, 3^e ch., 11 mars 2020, Györgyné Lintner c/UniCredit Bank Hungary Zrt., aff. C-511/17, ECLI:EU:C:2020:188*», σε Picod, F. (επιμέλεια), *Jurisprudence de la CJUE 2020: décisions et commentaires, Bruylant*, 2021, σ. 966 («*âge de raison*» στην πρωτότυπη έκδοση στη γαλλική γλώσσα).

Νομικό πλαίσιο

Δίκαιο της Ένωσης

Οδηγία 2015/2302

4. Το κεφάλαιο II της οδηγίας 2015/2302 φέρει τον τίτλο «Υποχρεώσεις πληροφόρησης και περιεχόμενο της σύμβασης οργανωμένου ταξιδιού». Στο πλαίσιο του κεφαλαίου αυτού, το άρθρο 5, το οποίο επιγράφεται «Πληροφορίες πριν από τη σύναψη της σύμβασης», ορίζει τα εξής:

«1. Τα κράτη μέλη διασφαλίζουν ότι, πριν δεσμευθεί ο ταξιδιώτης με σύμβαση οργανωμένου ταξιδιού ή με οποιαδήποτε αντίστοιχη προσφορά, ο διοργανωτής και, όταν το πακέτο πωλείται μέσω πωλητή, επίσης ο πωλητής παρέχουν στον ταξιδιώτη τις σχετικές τυποποιημένες πληροφορίες μέσω του σχετικού εντύπου ως έχει στο παράρτημα I μέρος A ή B και, εφόσον αφορούν το πακέτο, τις ακόλουθες πληροφορίες:

α) τα κύρια χαρακτηριστικά των ταξιδιωτικών υπηρεσιών:

[...]

η) ενημέρωση σχετικά με τη δυνατότητα του ταξιδιώτη να καταγγείλει τη σύμβαση ανά πάσα στιγμή πριν από την έναρξη του πακέτου έναντι κατάλληλης χρέωσης καταγγελίας ή, κατά περίπτωση, της τυποποιημένης χρέωσης καταγγελίας που ζητείται από τον διοργανωτή, σύμφωνα με το άρθρο 12 παράγραφος 1·

[...]

3. Οι πληροφορίες που αναφέρονται στις παραγράφους 1 και 2 παρέχονται με σαφή, κατανοητό και ευδιάκριτο τρόπο. Όταν οι εν λόγω πληροφορίες παρέχονται γραπτώς, είναι ευανάγνωστες.»

5. Το άρθρο 12, παράγραφοι 1 και 2, της οδηγίας 2015/2302 προβλέπει τα εξής:

«1. Τα κράτη μέλη διασφαλίζουν ότι ο ταξιδιώτης μπορεί να καταγγείλει τη σύμβαση οργανωμένου ταξιδιού ανά πάσα στιγμή πριν από την έναρξη του πακέτου. Αν ο ταξιδιώτης καταγγείλει τη σύμβαση οργανωμένου ταξιδιού δυνάμει της παρούσας παραγράφου, μπορεί να του ζητηθεί η καταβολή εύλογης και δικαιολογημένης χρέωσης καταγγελίας στον διοργανωτή.

[...]

2. Με την επιφύλαξη της παραγράφου 1, ο ταξιδιώτης έχει το δικαίωμα να καταγγείλει τη σύμβαση οργανωμένου ταξιδιού πριν από την έναρξη του πακέτου χωρίς την καταβολή οποιασδήποτε χρέωσης καταγγελίας σε περίπτωση αναπόφευκτων και έκτακτων περιστάσεων στον τόπο προορισμού ή πολύ κοντά σε αυτόν, οι οποίες επηρεάζουν σημαντικά την εκτέλεση του πακέτου ή επηρεάζουν σημαντικά τη μεταφορά των επιβατών στον προορισμό. Σε περίπτωση καταγγελίας της σύμβασης οργανωμένου ταξιδιού σύμφωνα με την παρούσα παράγραφο, ο ταξιδιώτης δικαιούται την πλήρη επιστροφή όλων των ποσών που κατέβαλε για το πακέτο, αλλά δεν δικαιούται πρόσθετη αποζημίωση.»

6. Το άρθρο 23, παράγραφοι 2 και 3, της οδηγίας 2015/2302, το οποίο επιγράφεται «Αναγκαστικός χαρακτήρας της παρούσας οδηγίας», ορίζει τα εξής:

«2. Οι ταξιδιώτες δεν μπορούν να παραιτηθούν των δικαιωμάτων που τους αναγνωρίζουν τα εθνικά μέτρα για τη μεταφορά της παρούσας οδηγίας.

3. Οποιαδήποτε συμβατική ρύθμιση ή δήλωση του ταξιδιώτη με την οποία, άμεσα ή έμμεσα, παραιτείται των δικαιωμάτων που αναγνωρίζει στους ταξιδιώτες ή περιορίζονται τα δικαιώματα που του παρέχονται από την παρούσα οδηγία ή η οποία έχει ως στόχο την καταστρατήγηση της εφαρμογής της παρούσας οδηγίας δεν είναι δεσμευτική για τον ταξιδιώτη.»

7. Το άρθρο 24 της εν λόγω οδηγίας, το οποίο φέρει τον τίτλο «Εφαρμογή», έχει ως ακολούθως:

«Τα κράτη μέλη εξασφαλίζουν την ύπαρξη κατάλληλων και αποτελεσματικών μέσων ώστε να εξασφαλίζεται η συμμόρφωση με την παρούσα οδηγία.»

8. Το παράρτημα I, μέρος A, της οδηγίας 2015/2302, το οποίο επιγράφεται «Έντυπο βασικών πληροφοριών για συμβάσεις οργανωμένου ταξιδιού όπου είναι δυνατή η χρήση ηλεκτρονικού συνδέσμου», παραθέτει, υπό τη μορφή κειμένου εντός πλαισίου, το περιεχόμενο του εν λόγω εντύπου και επισημαίνει ότι, ακολουθώντας τον ηλεκτρονικό σύνδεσμο, ο ταξιδιώτης λαμβάνει τις εξής πληροφορίες:

«Βασικά δικαιώματα βάσει της οδηγίας (ΕΕ) 2015/2302

[...]

– Οι ταξιδιώτες μπορούν να καταγγείλουν τη σύμβαση χωρίς χρέωση καταγγελίας πριν από την έναρξη του πακέτου σε εξαιρετικές περιστάσεις, για παράδειγμα αν υπάρχουν σοβαρά προβλήματα ασφάλειας στον προορισμό τα οποία είναι πιθανόν να επηρεάσουν το πακέτο.

[...]»

9. Το παράρτημα I, μέρος B, της οδηγίας 2015/2302, το οποίο φέρει τον τίτλο «Έντυπο βασικών πληροφοριών για συμβάσεις οργανωμένου ταξιδιού που αφορούν διαφορετικές περιπτώσεις από αυτές που καλύπτονται από το μέρος A», παραθέτει, υπό τη μορφή κειμένου εντός πλαισίου, το περιεχόμενο του εν λόγω εντύπου συνοδευόμενο από τα ίδια βασικά δικαιώματα βάσει της οικείας οδηγίας με αυτά που καθορίζονται στο παράρτημα I, μέρος A, της οδηγίας.

Ισπανικό δίκαιο

Γενικός νόμος περί προστασίας των καταναλωτών και των χρηστών

10. Τα άρθρα 5 και 12 της οδηγίας 2015/2302 μεταφέρθηκαν στην ισπανική έννομη τάξη με τα άρθρα 153 και 160, αντιστοίχως, του Real Decreto Legislativo 1/2007, por el que se aprueba el texto refundido de la Ley General para la Defensa de los Consumidores y Usuarios y otras leyes complementarias (βασιλικού νομοθετικού διατάγματος 1/2007 για την έγκριση του ενοποιημένου κειμένου του γενικού νόμου περί προστασίας των καταναλωτών και των χρηστών

και λοιπών συμπληρωματικών νόμων, στο εξής: γενικός νόμος περί προστασίας των καταναλωτών και των χρηστών) της 16ης Νοεμβρίου 2007 (BOE αριθ. 287 της 30ής Νοεμβρίου 2007, σ. 49181).

Κώδικας πολιτικής δικονομίας

11. Το άρθρο 216 του Ley 1/2000 de Enjuiciamiento Civil (νόμου 1/2000 περί του κώδικα πολιτικής δικονομίας), της 7ης Ιανουαρίου 2000 (BOE αριθ. 7 της 8ης Ιανουαρίου 2000, σ. 575, στο εξής: LEC), ορίζει τα εξής:

«Τα πολιτικά δικαστήρια αποφασίζουν βάσει των πραγματικών περιστατικών που προτάθηκαν, των αποδείξεων που προσκομίστηκαν και των αιτημάτων που υποβλήθηκαν από τους διαδίκους, εκτός αν ο νόμος προβλέπει διαφορετικά σε ειδικές περιπτώσεις.»

12. Το άρθρο 218, παράγραφος 1, του LEC ορίζει τα εξής:

«Οι δικαστικές αποφάσεις πρέπει να είναι σαφείς και ακριβείς και να αντιστοιχούν στα αιτήματα και τις λοιπές αξιώσεις των διαδίκων που έχουν προβληθεί εγκαίρως κατά τη διάρκεια της δίκης. Περιέχουν τις δηλώσεις τις οποίες ζητούν οι διάδικοι, δέχονται τα αιτήματα κατά του εναγομένου ή απαλλάσσουν τον εναγόμενο και αποφαινόμενοι επί όλων των επίδικων ζητημάτων που αποτέλεσαν αντικείμενο της διαδικασίας.»

Το δικαστήριο, χωρίς να παρεκκλίνει από το αντικείμενο της αγωγής κάνοντας δεκτά πραγματικά ή νομικά στοιχεία διαφορετικά από εκείνα τα οποία προέβαλαν οι διάδικοι, αποφαινόμενοι βάσει των κανόνων που έχουν εφαρμογή επί της υποθέσεως, ακόμα και αν οι διάδικοι δεν παρέθεσαν ή επικαλέστηκαν τους κανόνες αυτούς κατά τρόπο ορθό.»

13. Το άρθρο 412, παράγραφος 1, του LEC έχει ως ακολούθως:

«Αφ' ης στιγμής το αντικείμενο της δίκης έχει καθοριστεί με την αγωγή, το υπόμνημα αντικρούσεως και, ενδεχομένως, με την ανταγωγή, οι διάδικοι δεν μπορούν κατόπιν να μεταβάλουν το αντικείμενο αυτό.»

Πραγματικά περιστατικά, διαδικασία και προδικαστικά ερωτήματα

14. Στις 10 Οκτωβρίου 2019, ο ενάγων αγόρασε από την εναγομένη, Tuk Tuk Travel SL, ένα πακέτο οργανωμένου ταξιδιού δύο ατόμων για το Βιετνάμ και την Καμπότζη, με αναχώρηση από τη Μαδρίτη (Ισπανία) στις 8 Μαρτίου 2020 και επιστροφή στις 24 Μαρτίου 2020.

15. Ο ενάγων κατέβαλε το ποσό των 2 402 ευρώ κατά τον χρόνο υπογραφής της συμβάσεως, ενώ το συνολικό κόστος του ταξιδιού ανερχόταν στα 5 208 ευρώ. Οι γενικοί όροι της συμβάσεως παρέιχαν πληροφορίες σχετικά με τη δυνατότητα «ακυρώσεως του πακέτου πριν από την έναρξή του έναντι χρεώσεως καταγγελίας». Εντούτοις, δεν παρέχονταν πληροφορίες, ούτε κατά τη σύναψη της συμβάσεως ούτε πριν από αυτήν, σχετικά με τη δυνατότητα ακυρώσεως σε περίπτωση επελεύσεως αναπόφευκτων και έκτακτων περιστάσεων στον τόπο προορισμού ή πολύ κοντά σε αυτόν, οι οποίες επηρεάζουν σημαντικά την εκτέλεση του πακέτου.

16. Στις 12 Φεβρουαρίου 2020, ο ενάγων γνωστοποίησε στην εναγομένη την απόφασή του να μην πραγματοποιήσει το ταξίδι, λαμβανομένης υπόψη της εξαπλώσεως του COVID-19 στην Ασία, και ζήτησε την επιστροφή του οφειλόμενου σε αυτόν ποσού συνεπεία της ως άνω αποφάσεως.

17. Η εναγομένη απάντησε στις 14 Φεβρουαρίου 2020, ενημερώνοντας τον ενάγοντα ότι, κατόπιν αφαιρέσεως των εξόδων ακυρώσεως, θα του επέστρεφε το ποσό των 81 ευρώ. Ο ενάγων αμφισβήτησε τον υπολογισμό των εξόδων ακυρώσεως. Τέλος, η εναγομένη γνωστοποίησε στον ενάγοντα ότι θα του επέστρεφε το ποσό των 302 ευρώ.

18. Ο ενάγων αποφάσισε να ασκήσει αγωγή ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου και να παρασταθεί αυτοπροσώπως, όπως δικαιούται να πράξει δυνάμει του εθνικού δικονομικού δικαίου, χωρίς νομική εκπροσώπηση. Υποστηρίζει ότι η απόφασή του να ακυρώσει το ταξίδι οφείλεται σε λόγους ανωτέρας βίας, δηλαδή στις ανησυχητικές εξελίξεις σχετικά με την υγειονομική κατάσταση εξαιτίας του COVID-19. Ζητεί την επιστροφή επιπλέον ποσού 1 500 ευρώ, αναγνωρίζοντας στο ταξιδιωτικό γραφείο τη δυνατότητα να παρακρατήσει 601 ευρώ ως διαχειριστικές δαπάνες.

19. Η εναγομένη υποστηρίζει ότι κατά την ημερομηνία καταγγελίας της συμβάσεως η απόφαση του ενάγοντος να ακυρώσει το ταξίδι δεν ήταν δικαιολογημένη. Τον Φεβρουάριο του 2020 διεξάγονταν κανονικά τα ταξίδια στις χώρες προορισμού. Ως εκ τούτου, κατά την εναγομένη, ο ενάγων δεν είχε το δικαίωμα να επικαλεστεί κατάσταση ανωτέρας βίας προκειμένου να καταγγείλει τη σύμβαση. Επιπλέον, η εναγομένη επισημαίνει ότι ο ενάγων είχε αποδεχθεί τους γενικούς όρους της συμβάσεως σχετικά με τις διαχειριστικές δαπάνες σε περίπτωση πρόωρης καταγγελίας του πακέτου (οι οποίες αντιστοιχούν στο 15 % της συνολικής αξίας του ταξιδιού) και ότι οι δαπάνες ακυρώσεως είναι εκείνες που εφαρμόζουν άπαντες οι προμηθευτές της. Επιπροσθέτως, με τη μη σύναψη ασφαλίσεως ο ενάγων ανέλαβε τον κίνδυνο ενδεχόμενης ακυρώσεως.

20. Δεδομένου ότι οι διάδικοι δεν ζήτησαν τη διεξαγωγή επ' ακροατηρίου συζητήσεως, η υπόθεση τέθηκε σε διάσκεψη στις 22 Ιουνίου 2021. Ωστόσο, στις 15 Σεπτεμβρίου 2021, το αιτούν δικαστήριο εξέδωσε διάταξη (στο εξής: διάταξη της 15ης Σεπτεμβρίου 2021) και κάλεσε τους διαδίκους να υποβάλουν, εντός δέκα ημερών, τις παρατηρήσεις τους επί των ακόλουθων ζητημάτων: πρώτον, επί του ζητήματος εάν η προβαλλόμενη από τον καταναλωτή υγειονομική κατάσταση μπορεί να θεωρηθεί ότι συνιστά έκτακτο και αναπόφευκτο κίνδυνο, κατά την έννοια του άρθρου 160, παράγραφος 2, του γενικού νόμου για την προστασία των καταναλωτών και των χρηστών· δεύτερον, επί των εννόμων συνεπειών της παραλείψεως του διοργανωτή ταξιδιών να ενημερώσει τον καταναλωτή σχετικά με το δικαίωμά του να καταγγείλει τη σύμβαση χωρίς οποιαδήποτε χρέωση ακυρώσεως και, ακριβέστερα, επί του ζητήματος εάν η απουσία (κατά την άποψη του αιτούντος δικαστηρίου) υποχρεώσεως να παράσχει τέτοιου είδους πληροφορίες δυνάμει της οδηγίας 2015/2302 αντίκειται στο άρθρο 169, παράγραφος 1 και παράγραφος 2, στοιχείο α', ΣΛΕΕ· τρίτον, επί του ζητήματος εάν το δικαστήριο μπορεί να ενημερώσει αυτεπαγγέλτως τον καταναλωτή σχετικά με την έκταση των δικαιωμάτων του, εφόσον από την αγωγή προκύπτει ότι ο ίδιος τα αγνοεί και, τέταρτον, επί του ζητήματος εάν η προστασία των καταναλωτών απαιτεί από το δικαστήριο να υποχρεώσει την εναγομένη να επιστρέψει στον καταναλωτή το πλήρες ποσό, αγνοώντας την αρχή κατά την οποία το αντικείμενο της δίκης οριοθετείται από τους διαδίκους και την αρχή *ne ultra petita*, στην περίπτωση που ο καταναλωτής αγνοεί την έκταση των δικαιωμάτων του. Τέλος, το αιτούν δικαστήριο ζήτησε από τους διαδίκους να παρουσιάσουν τα επιχειρήματά τους όσον αφορά την αναγκαιότητα υποβολής αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως.

21. Ο ενάγων δεν κατέθεσε παρατηρήσεις. Η εναγομένη επανέλαβε τη θέση της ως προς την απουσία αναπόφευκτων και έκτακτων περιστάσεων οι οποίες θα δικαιολογούσαν την καταγγελία της συμβάσεως. Κατά τα λοιπά, υποστήριξε ότι δεν συνέτρεχε ανάγκη υποβολής αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως, καθόσον ο ενάγων δεν κατέθεσε οποιεσδήποτε παρατηρήσεις επί των ζητημάτων που ήγειρε το αιτούν δικαστήριο με τη διάταξη της 15ης Σεπτεμβρίου 2021.

22. Το αιτούν δικαστήριο διατηρεί αμφιβολίες, πρώτον, ως προς το κύρος του άρθρου 5 της οδηγίας 2015/2302. Ειδικότερα, επισημαίνει ότι ούτε η οδηγία ούτε η ισπανική νομοθεσία με την οποία μεταφέρθηκε στην εθνική έννομη τάξη η εν λόγω οδηγία περιλαμβάνουν μεταξύ των υποχρεωτικών πληροφοριών που πρέπει να παρέχονται από τους διοργανωτές στους ταξιδιώτες το δικαίωμα καταγγελίας της συμβάσεως οργανωμένου ταξιδιού σε περίπτωση αναπόφευκτων και έκτακτων περιστάσεων χωρίς την καταβολή χρέωσης καταγγελίας. Λόγω της απουσίας τέτοιας απαιτήσεως, ο ενάγων αγνοούσε ότι δικαιούτο να ζητήσει την πλήρη επιστροφή του καταβληθέντος ποσού. Επί τη βάση αυτών των παρατηρήσεων, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται εάν οι ελάχιστες πληροφορίες που παρασχέθηκαν στον ενάγοντα δυνάμει της οδηγίας 2015/2302 είναι ανεπαρκείς υπό το πρίσμα του άρθρου 169 ΣΛΕΕ, σε συνδυασμό με το άρθρο 114 ΣΛΕΕ.

23. Δεύτερον, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται κατά πόσον είναι δυνατόν, δυνάμει του δικαίου της Ένωσης, να επιδικάσει αυτεπαγγέλτως με την απόφασή του την επιστροφή όλων των καταβληθέντων από τον καταναλωτή ποσών, καθ' υπέρβαση του ποσού που αυτός ζητεί με την αγωγή του. Το αιτούν δικαστήριο διευκρινίζει ότι η αυτεπάγγελτη επιδίκαση προσκρούει σε βασική αρχή του ισπανικού δικονομικού δικαίου, κατά την οποία το διατακτικό της αποφάσεως πρέπει να αντιστοιχεί στο αίτημα της αγωγής (άρθρο 218, παράγραφος 1, του LEC).

24. Υπό αυτές τις περιστάσεις, το Juzgado de Primera Instancia nº 5 de Cartagena (πρωτοδικείο αριθ. 5, Καρθαγένη, Ισπανία) αποφάσισε να αναστείλει τη διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1. Προσκρούει στο άρθρο 169, παράγραφοι 1 και 2, στοιχείο α', και στο άρθρο 114, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ, το άρθρο 5 της [οδηγίας 2015/2302], δεδομένου ότι το άρθρο αυτό δεν περιλαμβάνει μεταξύ των πληροφοριών που πρέπει υποχρεωτικά να παρέχονται στον ταξιδιώτη πριν από τη σύναψη της σύμβασης το δικαίωμα που του αναγνωρίζει το άρθρο 12 της οδηγίας περί καταγγελίας της σύμβασης πριν από την έναρξη του πακέτου με πλήρη επιστροφή του ποσού που έχει καταβάλει σε περίπτωση αναπόφευκτων και έκτακτων περιστάσεων, οι οποίες επηρεάζουν σημαντικά την εκτέλεση του πακέτου;

2. Απαγορεύουν τα άρθρα 114 και 169 ΣΛΕΕ, καθώς και το άρθρο 15 της οδηγίας 2015/2302, την εφαρμογή των αρχών της διαθέσεως και της αντιστοιχίας που διακηρύσσονται στα άρθρα 216 και 218, παράγραφος 1, του [LEC], όταν οι δικονομικές αυτές αρχές εμποδίζουν την πλήρη προστασία του ενάγοντος καταναλωτή;»

25. Γραπτές παρατηρήσεις κατέθεσαν η Τσεχική, η Ισπανική και η Φινλανδική Κυβέρνηση, το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Η Ισπανική και η Φινλανδική Κυβέρνηση καθώς και η Επιτροπή παρέστησαν κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση που διεξήχθη στις 12 Ιανουαρίου 2022.

Ανάλυση

Προκαταρκτικές παρατηρήσεις

26. Ως προκαταρκτική παρατήρηση, η Τσεχική Κυβέρνηση προβάλλει ότι η διάταξη περί παραπομπής στηρίζεται σιωπηρώς στην παραδοχή ότι, υπό τις περιστάσεις της συγκεκριμένης υποθέσεως, ο ενάγων είχε το δικαίωμα να καταγγείλει τη σύμβαση λόγω της επελεύσεως αναπόφευκτων και έκτακτων περιστάσεων στον ταξιδιωτικό προορισμό δυνάμει του άρθρου 12, παράγραφος 2, της οδηγίας 2015/2302. Ωστόσο, κατά την Τσεχική Κυβέρνηση, η παραδοχή αυτή είναι εσφαλμένη. Κατά την άποψή της, η συνδρομή αναπόφευκτων και εκτάκτων περιστάσεων πρέπει να εκτιμάται κατά τον χρόνο καταγγελίας του πακέτου. Απλώς και μόνον ο κίνδυνος επέλευσης τέτοιων περιστάσεων δεν παρέχει στον ταξιδιώτη το δικαίωμα να καταγγείλει το πακέτο.

27. Ωστόσο, τα προδικαστικά ερωτήματα που υπέβαλε το αιτούν δικαστήριο δεν αφορούν το εάν, υπό τις περιστάσεις της υπό κρίση υποθέσεως, ο ενάγων είχε δικαίωμα καταγγελίας της συμβάσεως χωρίς την καταβολή οποιασδήποτε χρέωσης ακυρώσεως δυνάμει του άρθρου 12, παράγραφος 2, της οδηγίας 2015/2302. Ως εκ τούτου, το συγκεκριμένο ζήτημα δεν θα εξεταστεί στο πλαίσιο της υπό κρίση υποθέσεως. Το Δικαστήριο οφείλει να αποφανθεί βάσει των πραγματικών και νομικών στοιχείων που εκτίθενται στη διάταξη περί παραπομπής¹².

Πρώτο προδικαστικό ερώτημα

28. Με το πρώτο προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται, κατ' ουσίαν, ως προς το κύρος του άρθρου 5 της οδηγίας 2015/2302, υπό το πρίσμα του άρθρου 169, παράγραφος 1 και παράγραφος 2, στοιχείο α', ΣΛΕΕ, σε συνδυασμό με το άρθρο 114, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ. Από τη διάταξη περί παραπομπής συνάγεται ότι οι αμφιβολίες του αιτούντος δικαστηρίου ως προς το κύρος του εν λόγω άρθρου απορρέουν από την παραδοχή ότι αυτό δεν περιλαμβάνει μεταξύ των υποχρεωτικών πληροφοριών που πρέπει να παρέχονται στους ταξιδιώτες πριν από τη σύναψη της συμβάσεως το δικαίωμα του άρθρου 12, παράγραφος 2, της εν λόγω οδηγίας.

29. Συναφώς, πρέπει να επισημανθεί ότι, όπως υποστήριξαν η Τσεχική και η Φινλανδική Κυβέρνηση και το Συμβούλιο, το Κοινοβούλιο και η Επιτροπή με τις γραπτές τους παρατηρήσεις, η παραδοχή στην οποία εδράζονται οι αμφιβολίες του αιτούντος δικαστηρίου όσον αφορά το κύρος του άρθρου 5 της οδηγίας 2015/2302 είναι εσφαλμένη.

30. Πράγματι, το άρθρο 5 της οδηγίας 2015/2302, το οποίο διέπει την υποχρέωση παροχής πληροφοριών πριν από τη σύναψη της συμβάσεως, πρέπει να ερμηνεύεται υπό το πρίσμα του περιεχομένου του εντύπου βασικών πληροφοριών το οποίο καθορίζεται στο παράρτημα I, μέρος A και B. Πιο συγκεκριμένα, κατά την πρώτη περίοδο του άρθρου 5, παράγραφος 1, της οδηγίας 2015/2302, ο διοργανωτής παρέχει στον ταξιδιώτη τις σχετικές τυποποιημένες οδηγίες μέσω του σχετικού εντύπου ως έχει στο παράρτημα I, μέρος A ή B, και, εφόσον αφορούν το πακέτο, τις πληροφορίες που εκτίθενται στην εν λόγω διάταξη.

31. Το έντυπο βασικών πληροφοριών που παρατίθεται στο παράρτημα I, μέρος A και B, της οδηγίας 2015/2302 αναφέρει τα βασικά δικαιώματα για τα οποία πρέπει να ενημερώνονται οι ταξιδιώτες. Μεταξύ των δικαιωμάτων αυτών συγκαταλέγεται, σύμφωνα με την έβδομη

¹² Πρβλ. απόφαση της 5ης Μαρτίου 2015, Statoil Fuel και Retail (C-553/13, EU:C:2015:149, σκέψη 33).

περίπτωση του μέρους Α και Β του εν λόγω παραρτήματος, το δικαίωμα των ταξιδιωτών να «μπορούν να καταγγείλουν τη σύμβαση χωρίς χρέωση καταγγελίας πριν από την έναρξη του πακέτου σε εξαιρετικές περιστάσεις, για παράδειγμα αν υπάρχουν σοβαρά προβλήματα ασφάλειας στον προορισμό τα οποία είναι πιθανόν να επηρεάσουν το πακέτο». Μολονότι στο κείμενο του εντύπου βασικών πληροφοριών δεν μνημονεύεται ρητώς και επακριβώς η διάταξη της οδηγίας 2015/2302 που απονέμει το συγκεκριμένο δικαίωμα, ήτοι το άρθρο 12, παράγραφος 2, είναι σαφές ότι το περιεχόμενο του εν λόγω δικαιώματος πρέπει να εκτίθεται στο ως άνω έγγραφο.

32. Επιπλέον, η Επιτροπή υπογραμμίζει ότι το άρθρο 5, παράγραφος 1, της οδηγίας 2015/2302 και το παράρτημα Ι της οδηγίας αυτής έχουν μεταφερθεί ορθώς στην ισπανική έννομη τάξη και, ειδικότερα, στον γενικό νόμο περί προστασίας των καταναλωτών και των χρηστών.

33. Από τις ανωτέρω παρατηρήσεις συνάγεται ότι το άρθρο 5 της οδηγίας 2015/2302 περιλαμβάνει μεταξύ των υποχρεωτικών πληροφοριών που πρέπει να παρέχονται πριν από τη σύναψη της συμβάσεως στους ταξιδιώτες το δικαίωμα, που αυτοί αντλούν από το άρθρο 12, παράγραφος 2, της εν λόγω οδηγίας, να καταγγέλλουν τη σύμβαση πριν από την έναρξη του πακέτου και να απαιτούν την πλήρη επιστροφή του καταβληθέντος ποσού σε περίπτωση αναπόφευκτων και έκτακτων περιστάσεων οι οποίες επηρεάζουν σημαντικά την εκτέλεση του πακέτου. Συνεπώς, η αντίθετη παραδοχή, στην οποία στηρίζονται οι αμφιβολίες του αιτούντος δικαστηρίου όσον αφορά το κύρος του άρθρου 5 της οδηγίας 2015/2302, είναι, στην πραγματικότητα, εσφαλμένη.

34. Ως εκ τούτου, από την εξέταση του πρώτου προδικαστικού ερωτήματος δεν προέκυψε κανένα στοιχείο ικανό να θίξει το κύρος του άρθρου 5 της οδηγίας 2015/2302.

Δεύτερο προδικαστικό ερώτημα

35. Κατ' αρχάς, πρέπει να υπομνησθεί ότι στο πλαίσιο της διαδικασίας συνεργασίας μεταξύ των εθνικών δικαστηρίων και του Δικαστηρίου, την οποία προβλέπει το άρθρο 267 ΣΛΕΕ, στο Δικαστήριο απόκειται να δώσει στο αιτούν δικαστήριο χρήσιμη απάντηση που να του παρέχει τη δυνατότητα επιλύσεως της διαφοράς της οποίας έχει επιληφθεί και, υπό το πρίσμα αυτό, το Δικαστήριο μπορεί να αναδιατυπώσει τα υποβληθέντα ερωτήματα. Προκειμένου να δώσει μια τέτοια χρήσιμη απάντηση, το Δικαστήριο ενδέχεται να χρειαστεί να λάβει υπόψη κανόνες του δικαίου της Ένωσης στους οποίους δεν αναφέρθηκε το εθνικό δικαστήριο με το ερώτημά του¹³.

36. Με βάση την ως άνω νομολογία, επιβάλλεται να σημειωθεί ότι, όπως τονίζουν, κατ' ουσίαν, με τις γραπτές τους παρατηρήσεις η Ισπανική και η Φινλανδική Κυβέρνηση καθώς και η Επιτροπή, από το περιεχόμενο του δεύτερου προδικαστικού ερωτήματος προκύπτει με σαφήνεια ότι το αιτούν δικαστήριο ζητεί την ερμηνεία του άρθρου 12, παράγραφος 2, της οδηγίας 2015/2302 και ότι η αναφορά του συγκεκριμένου ερωτήματος στο άρθρο 15 της εν λόγω οδηγίας μπορεί να αποδοθεί σε τυπογραφικό λάθος.

37. Υπό το πρίσμα των ανωτέρω παρατηρήσεων, κρίνεται επιβεβλημένη η αναδιατύπωση του δεύτερου προδικαστικού ερωτήματος υπό την έννοια ότι το αιτούν δικαστήριο ερωτά, κατ' ουσίαν, εάν το άρθρο 12, παράγραφος 2, της οδηγίας 2015/2302, ερμηνευόμενο υπό το πρίσμα των άρθρων 114 και 169 ΣΛΕΕ, έχει την έννοια ότι αντιτίθεται στην εφαρμογή αρχών της εθνικής

¹³ Απόφαση της 9ης Σεπτεμβρίου 2021, LatRailNet και Latvijas dzelzceļš (C-144/20, EU:C:2021:717, σκέψη 29 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

δικονομικής διαδικασίας κατά τις οποίες εθνικό δικαστήριο το οποίο έχει επιληφθεί ένδικης διαφοράς δεν μπορεί να επιδικάσει αυτεπαγγέλτως στον καταναλωτή το πλήρες ποσό της επιστροφής που δικαιούται, εάν με την αγωγή του ο καταναλωτής διεκδικεί μικρότερο ποσό.

38. Προκειμένου να δοθεί απάντηση στο συγκεκριμένο ερώτημα, είναι αναγκαίο να γίνουν ορισμένες παρατηρήσεις όσον αφορά το πεδίο εφαρμογής του. Όπως προαναφέρθηκε¹⁴, με τη διάταξη της 15ης Σεπτεμβρίου 2021, το αιτούν δικαστήριο κάλεσε τους διαδίκους να καταθέσουν τις παρατηρήσεις τους επί ορισμένων ζητημάτων. Μεταξύ των ζητημάτων αυτών περιλαμβάνονταν το κατά πόσον το δικαστήριο είναι αρμόδιο, αφενός, να ενημερώσει αυτεπαγγέλτως τον καταναλωτή σχετικά με την έκταση των δικαιωμάτων του και, αφετέρου, να του επιδικάσει ποσό το οποίο υπερβαίνει το αγωγικό αίτημα (*petitum*). Ο καταναλωτής δεν κατέθεσε παρατηρήσεις επί των ζητημάτων αυτών. Κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, η Ισπανική Κυβέρνηση υποστήριξε ότι, εξ όσων μπορεί η ίδια να αντιληφθεί από τη συγκεκριμένη διάταξη, το αιτούν δικαστήριο ενημέρωσε τον καταναλωτή σχετικά με τα δικαιώματά του. Εντούτοις, ο καταναλωτής παρέμεινε αδρανής. Κατά τη γνώμη μου, από τη διάταξη της 15ης Σεπτεμβρίου 2021, όπως αυτή παρουσιάστηκε από το αιτούν δικαστήριο, αλλά και από τη δικογραφία που έχει στη διάθεσή του το Δικαστήριο, δεν καθίσταται δυνατόν να συναχθεί ότι το εθνικό δικαστήριο ενημέρωσε πράγματι τον καταναλωτή σχετικά με τα δικαιώματά του.

39. Λαμβανομένων υπόψη των ανωτέρω παρατηρήσεων, η δομή της αναλύσεώς μου θα είναι η ακόλουθη. Πρώτον, εισαγωγικώς, θα παρουσιάσω τα σημαντικότερα στοιχεία της υποχρέωσης των εθνικών δικαστηρίων να εφαρμόζουν αυτεπαγγέλτως τις διατάξεις της νομοθεσίας της Ένωσης σχετικά με την προστασία των καταναλωτών. Δεύτερον, θα αναλύσω το ζήτημα εάν ο εθνικός δικαστής είναι υποχρεωμένος να εφαρμόσει αυτεπαγγέλτως το άρθρο 12, παράγραφος 2, της οδηγίας 2015/2302. Τέλος, θα αναλύσω το κατά πόσον το εθνικό δικαστήριο πρέπει να έχει την εξουσία να επιδικάσει ποσό μεγαλύτερο από εκείνο που ζητεί με την αγωγή του ο καταναλωτής.

α) Η υποχρέωση των εθνικών δικαστηρίων να εφαρμόζουν αυτεπαγγέλτως διατάξεις του δικαίου της Ένωσης σχετικά με την προστασία των καταναλωτών

40. Το Δικαστήριο έχει διευκρινίσει επανειλημμένως, αφενός, τον τρόπο με τον οποίο τα εθνικά δικαστήρια πρέπει να διασφαλίζουν την προστασία των δικαιωμάτων που αντλούν οι καταναλωτές από τη σχετική νομοθεσία της Ένωσης και, αφετέρου, τις συνέπειες της νομοθεσίας αυτής επί των εξουσιών των δικαστηρίων να εφαρμόζουν αυτεπαγγέλτως τις ρυθμίσεις του δικαίου της Ένωσης για την προστασία των καταναλωτών.

41. Το σημαντικότερο μέρος της νομολογίας αυτής αφορά την οδηγία 93/13/ΕΟΚ¹⁵. Ο εθνικός δικαστής οφείλει να εξετάζει αυτεπαγγέλτως τον καταχρηστικό χαρακτήρα συμβατικής ρήτρας εμπίπτουσας στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 93/13 και, κατ' αυτόν τον τρόπο, να επανορθώνει την υφιστάμενη μεταξύ του καταναλωτή και του επαγγελματία έλλειψη ισορροπίας, εφόσον έχει στη διάθεσή του τα απαραίτητα προς τούτο νομικά και πραγματικά στοιχεία¹⁶.

¹⁴ Σημείο 20 των παρούσων προτάσεων.

¹⁵ Οδηγία του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 1993, σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές (ΕΕ 1993, L 95, σ. 29). Για μια συστηματική παρουσίαση της συγκεκριμένης πάγιας νομολογίας, βλ. ανακοίνωση της Επιτροπής – Κατευθυντήριες γραμμές για την ερμηνεία και την εφαρμογή της οδηγίας 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές (ΕΕ 2019, C 323, σ. 4), τμήμα 5.

¹⁶ Απόφαση της 17ης Μαΐου 2022, Ibercaja Banco (C-600/19, EU:C:2022:394, σκέψη 37 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

42. Η αρχή της αυτεπάγγελτης εξετάσεως του καταχρηστικού χαρακτήρα των συμβατικών ρητρών στηρίζεται σε έναν συνδυασμό στοιχείων τα οποία, κατ' ουσίαν, αντλούνται από το σύστημα προστασίας που θεσπίζει η οδηγία 93/13, από τον επιτακτικό χαρακτήρα των σχετικών διατάξεων, από τη φύση και τη σπουδαιότητα του δημοσίου συμφέροντος που συνίσταται στην προστασία των καταναλωτών καθώς και από εκτιμήσεις σχετικές με την αποτελεσματικότητα της προστασίας.

43. Πιο συγκεκριμένα, κατά πάγια νομολογία, το Δικαστήριο αποδίδει έμφαση στη φύση και τη σπουδαιότητα του δημοσίου συμφέροντος που συνίσταται στην προστασία των καταναλωτών, οι οποίοι βρίσκονται σε ασθενέστερη θέση σε σχέση με τους επαγγελματίες όσον αφορά τόσο την εξουσία διαπραγμάτευσης όσο και το επίπεδο πληροφόρησης¹⁷. Το Δικαστήριο έχει επίσης υπογραμμίσει ότι το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 αποτελεί διάταξη αναγκαστικού δικαίου η οποία έχει ως σκοπό να αντικαταστήσει την τυπική ισορροπία που εισάγει η σύμβαση μεταξύ των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων των συμβαλλομένων με μια ουσιαστική ισορροπία, ικανή να αποκαταστήσει τη μεταξύ τους ισότητα¹⁸. Η διάταξη αυτή πρέπει να θεωρείται ισοδύναμη προς τους εθνικούς κανόνες που αποτελούν, στο πλαίσιο της εσωτερικής έννομης τάξης, κανόνες δημοσίας τάξεως¹⁹.

44. Επιπλέον, η οδηγία 93/13, όπως προκύπτει από το άρθρο της 7, παράγραφος 1, σε συνδυασμό με την εικοστή τέταρτη αιτιολογική σκέψη της, επιβάλλει στα κράτη μέλη να προβλέπουν κατάλληλα και αποτελεσματικά μέτρα προκειμένου να παύσει η χρησιμοποίηση των καταχρηστικών ρητρών στις συμβάσεις που συνάπτονται από επαγγελματία με καταναλωτές²⁰.

45. Οι λόγοι που δικαιολογούν τη θετική παρέμβαση των εθνικών δικαστηρίων προκειμένου να αποκατασταθεί η ανισορροπία μεταξύ καταναλωτών και επαγγελματιών δεν περιορίζονται στην οδηγία 93/13. Το Δικαστήριο απαιτεί από τα εθνικά δικαστήρια, βάσει της αρχής της αποτελεσματικότητας και παρά τους αντίθετους κανόνες του εσωτερικού δικαίου, να εφαρμόζουν αυτεπαγγέλτως ορισμένες διατάξεις των οδηγιών της Ένωσης στον τομέα της προστασίας των καταναλωτών. Η απαίτηση αυτή έχει ως δικαιολογητική βάση την εκτίμηση ότι το σύστημα προστασίας που θεσπίζουν οι οδηγίες αυτές στηρίζεται στην ιδέα ότι ο καταναλωτής βρίσκεται σε ασθενέστερη θέση έναντι του επαγγελματία όσον αφορά τόσο την εξουσία διαπραγματεύσεως όσο και το επίπεδο πληροφόρησης και ότι υφίσταται μη αμελητέος κίνδυνος να μην προβάλλει ο καταναλωτής, ιδίως λόγω άγνοιας, τον κανόνα δικαίου που προορίζεται για την προστασία του²¹.

¹⁷ Απόφαση της 4ης Ιουνίου 2020, Kancelaria Medius (C-495/19, EU:C:2020:431, σκέψη 30 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία). Βλ. προτάσεις του γενικού εισαγγελέα A. Saggio στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις Océano Grupo Editorial και Salvat Editores (C-240/98 έως C-244/98, EU:C:1999:620, σημείο 26), όπου υπογραμμίζει ότι η οδηγία 93/13 διασφαλίζει συμφέροντα τα οποία αποτελούν μέρος της «οικονομικής δημοσίας τάξεως» και, ως εκ τούτου, «βαίνουν πέραν των μεμονωμένων συμφερόντων των συμβαλλομένων». Όπως παρατηρείται στη βιβλιογραφία, η σημαντική ανισορροπία στη συμβατική σχέση η οποία οφείλεται στη χρήση καταχρηστικών συμβατικών όρων επηρεάζει όχι μόνο την ιδιωτική ζωή του καταναλωτή αλλά «υπονομεύει [...] τη νομική και οικονομική τάξη στο σύνολό της», βλ. Ποδηματά Ε., «Standard Contract Terms and Rules on Procedure» σε *Essays in Honour of Konstantinos D. Kerameus*, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Bruylant, Αθήνα, Βρυξέλλες, 2009, σ. 1079 έως 1093.

¹⁸ Απόφαση της 17ης Μαΐου 2022, Ibercaja Banco (C-600/19, EU:C:2022:394, σκέψη 36 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

¹⁹ Απόφαση της 17ης Μαΐου 2022, Unicaja Banco (C-869/19, EU:C:2022:397, σκέψη 24). Βλ. Fekete, B., και Mancaloni, A.M., «Application of Primary and Secondary EU Law on the National Courts' Own Motion» σε Hartkamp, A., Sieburgh, C., και Devroe, W. (επιμέλεια), *Cases, Materials and Text on European Law and Private Law*, Hart Publishing, Οξφόρδη και Πόρτλαντ, Όρεγκον, 2017, σ. 440, οι οποίοι υπογραμμίζουν ότι «το ζήτημα του χαρακτήρα των κανόνων που περιέχονται στις συμβάσεις που συνάπτονται με καταναλωτές –είτε αυτοί είναι απλώς αναγκαστικού δικαίου είτε δημοσίας τάξεως– αποτέλεσε σημαντικό ζήτημα, ιδίως στο ολλανδικό δίκαιο, το οποίο, παραδοσιακά, επιτρέπει την αυτεπάγγελτη εφαρμογή μόνο των κανόνων δημοσίας τάξεως και όχι των κανόνων αναγκαστικού δικαίου (ανεξάρτητα εάν αυτοί έχουν ή όχι “απλώς” προστατευτικό χαρακτήρα)».

²⁰ Απόφαση της 17ης Μαΐου 2022, Ibercaja Banco (C-600/19, EU:C:2022:394, σκέψη 36 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

²¹ Απόφαση της 4ης Ιουνίου 2015, Faber (C-497/13, EU:C:2015:357, σκέψη 42 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

46. Ειδικότερα, το Δικαστήριο έχει αποφανθεί επί της αυτεπάγγελτης εφαρμογής από τα δικαστήρια ορισμένων διατάξεων της οδηγίας 1999/44/ΕΚ²² (αποφάσεις Duarte Hueros²³ και Faber²⁴) και της οδηγίας 87/102/ΕΟΚ²⁵ (απόφαση Rampion και Godard²⁶). Επιπλέον, το Δικαστήριο έχει υπενθυμίσει επανειλημμένως την υποχρέωση των εθνικών δικαστηρίων να εξετάζουν αυτεπαγγέλτως παραβάσεις ορισμένων εκ των διατάξεων της νομοθεσίας της Ένωσης σχετικά με την προστασία των καταναλωτών, ιδίως σε σχέση με την οδηγία 85/577/ΕΟΚ²⁷ (απόφαση Martín Martín²⁸) και την οδηγία 2008/48/ΕΚ²⁹ (αποφάσεις Radlinger και Radlingerová³⁰ και OPR-Finance³¹).

47. Όσον αφορά την εφαρμογή της ως άνω υποχρέωσης θετικής παρεμβάσεως από τα δικαστήρια, αυτή εξαρτάται από τη διαθεσιμότητα των αναγκαίων προς τούτο νομικών και πραγματικών στοιχείων³².

48. Επιπλέον, οσάκις ο εθνικός δικαστής διαπιστώνει αυτεπαγγέλτως παράβαση της υποχρεώσεως συμμόρφωσης προς συγκεκριμένες υποχρεώσεις που απορρέουν από τη νομοθεσία της Ένωσης για την προστασία των καταναλωτών οφείλει, χωρίς να αναμείνει την υποβολή σχετικού αιτήματος από τον καταναλωτή, να αντλήσει όλες τις συνέπειες που επιφέρει κατά το εθνικό δίκαιο η παράβαση αυτή, υπό την επιφύλαξη της τηρήσεως της αρχής της αντιμωλίας και υπό την επιφύλαξη επίσης ότι οι κυρώσεις τις οποίες προβλέπει το εθνικό δίκαιο είναι αποτελεσματικές, αναλογικές και αποτρεπτικές³³.

49. Η εφαρμογή της νομοθεσίας της Ένωσης για την προστασία των καταναλωτών αυτεπαγγέλτως από τα εθνικά δικαστήρια ενδέχεται να έχει επιπτώσεις στο εθνικό δικονομικό δίκαιο. Δυνάμει της αρχής της εθνικής δικονομικής αυτονομίας, σε περίπτωση απουσίας νομοθεσίας της Ένωσης, οι λεπτομερείς κανόνες που αποσκοπούν στη διασφάλιση των δικαιωμάτων τα οποία αντλούν οι πολίτες από το δίκαιο της Ένωσης εμπίπτουν στην εσωτερική έννομη τάξη των κρατών μελών, υπό την επιφύλαξη των αρχών της ισοδυναμίας και της αποτελεσματικότητας³⁴. Πάντως, όσον αφορά την αρχή της αποτελεσματικότητας, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι η ανάγκη τηρήσεως της εν λόγω αρχής δεν μπορεί να βαίνει μέχρι του σημείου πλήρους επανορθώσεως των συνεπειών από την πλήρη αδράνεια του οικείου καταναλωτή³⁵.

²² Οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 25ης Μαΐου 1999, σχετικά με ορισμένες πτυχές της πώλησης και των εγγυήσεων καταναλωτικών αγαθών (ΕΕ 1999, L 171, σ. 12).

²³ Απόφαση της 3ης Οκτωβρίου 2013, Duarte Hueros (C-32/12, EU:C:2013:637, σκέψη 39).

²⁴ Απόφαση της 4ης Ιουνίου 2015, Faber (C-497/13, EU:C:2015:357, σκέψη 56).

²⁵ Οδηγία του Συμβουλίου, της 22ας Δεκεμβρίου 1986, για την προσέγγιση των νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων των κρατών μελών που διέπουν την καταναλωτική πίστη (ΕΕ 1987, L 42, σ. 48).

²⁶ Απόφαση της 4ης Οκτωβρίου 2007, Rampion και Godard (C-429/05, EU:C:2007:575, σκέψη 65).

²⁷ Οδηγία του Συμβουλίου, της 20ής Δεκεμβρίου 1985, για την προστασία των καταναλωτών κατά τη σύναψη συμβάσεων εκτός εμπορικού καταστήματος (ΕΕ 1985, L 372, σ. 31).

²⁸ Απόφαση της 17ης Δεκεμβρίου 2009, Martín Martín (C-227/08, EU:C:2009:792, σκέψη 29).

²⁹ Οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 23ης Απριλίου 2008, για τις συμβάσεις καταναλωτικής πίστης και την κατάργηση της οδηγίας 87/102/ΕΟΚ του Συμβουλίου (ΕΕ 2008, L 133, σ. 66, και διορθωτικά ΕΕ 2009, L 207, σ. 14, ΕΕ 2010, L 199, σ. 40, και ΕΕ 2011, L 234, σ. 46).

³⁰ Απόφαση της 21ης Απριλίου 2016, Radlinger και Radlingerová (C-377/14, EU:C:2016:283, σκέψη 67).

³¹ Απόφαση της 5ης Μαρτίου 2020, OPR-Finance (C-679/18, EU:C:2020:167, σκέψη 23).

³² Πρβλ. απόφαση της 5ης Μαρτίου 2020, OPR-Finance (C-679/18, EU:C:2020:167, σκέψη 23 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία). Για τις περιστάσεις υπό τις οποίες ένα εθνικό δικαστήριο υποχρεούται να διατάξει, εν ανάγκη αυτεπαγγέλτως, τη διεξαγωγή αποδείξεων προς συμπλήρωση της δικογραφίας, βλ. απόφαση της 11ης Μαρτίου 2020, Lintner (C-511/17, EU:C:2020:188, σκέψεις 35 έως 38).

³³ Πρβλ. απόφαση της 5ης Μαρτίου 2020, OPR-Finance (C-679/18, EU:C:2020:167, σκέψη 24 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

³⁴ Βλ., λεπτομερώς, απόφαση της 17ης Μαΐου 2022, Unicaja Banco (C-869/19, EU:C:2022:397, σκέψη 22 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

³⁵ Πρβλ. απόφαση της 17ης Μαΐου 2022, Unicaja Banco (C-869/19, EU:C:2022:397, σκέψη 28 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

50. Επιπροσθέτως, η υποχρέωση των κρατών μελών να διασφαλίσουν την αποτελεσματικότητα των δικαιωμάτων που οι ιδιώτες αντλούν από το δίκαιο της Ένωσης περί προστασίας των καταναλωτών ενέχει απαίτηση περί αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας, η οποία κατοχυρώνεται στο άρθρο 47 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ισχύει δε, μεταξύ άλλων, ως προς τον καθορισμό των δικονομικών προϋποθέσεων των ενδίκων βοηθημάτων που βασίζονται σε τέτοια δικαιώματα³⁶.

51. Από το σύνολο των ανωτέρω παρατηρήσεων προκύπτει ότι η απαίτηση θετικής παρέμβασης των εθνικών δικαστηρίων στις διαφορές στις οποίες εμπλέκονται καταναλωτές έχει εξελιχθεί σε «ένα πραγματικό ευρωπαϊκό καθεστώς αυτεπάγγελτης εφαρμογής»³⁷ το οποίο, όπως ορθώς παρατηρείται από τους ακαδημαϊκούς, εισάγει στο δίκαιο της Ένωσης για την προστασία των καταναλωτών ένα «συνεκτικό δικονομικό ένδικο βοήθημα»³⁸.

β) Οι αυτεπάγγελτες εξουσίες των δικαστηρίων στο πλαίσιο της οδηγίας 2015/2302

52. Με βάση τον σφαιρικό χαρακτήρα της θεωρίας του αυτεπάγγελτου ελέγχου καταλήγω στο συμπέρασμα ότι οι λόγοι στους οποίους στηρίζεται η υποχρέωση των εθνικών δικαστηρίων να εφαρμόζουν αυτεπαγγέλτως το δίκαιο της Ένωσης σχετικά με την προστασία των καταναλωτών ισχύουν εξίσου όσον αφορά εθνικές διατάξεις που επιβάλλουν την προστασία των καταναλωτών, όπως προβλέπεται από την οδηγία 2015/2302. Μια διαφορετική ερμηνευτική προσέγγιση, όπως ορθώς υποστήριξε η Επιτροπή κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, θα είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία ανακολουθιών στην προστασία των καταναλωτών.

53. Όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη που μετείχαν στην επ' ακροατηρίου συζήτηση αναγνωρίζουν ότι τα εθνικά δικαστήρια οφείλουν να εφαρμόζουν αυτεπαγγέλτως το άρθρο 12, παράγραφος 2, της οδηγίας 2015/2302 και να δέχονται το δικαίωμα του καταναλωτή να καταγγέλλει τη σύμβαση χωρίς την καταβολή χρέωσης καταγγελίας, στην περίπτωση που διαθέτουν τα αναγκαία προς τούτο νομικά και πραγματικά στοιχεία. Συναφώς, εναπόκειται, κατ' αρχήν, στον εθνικό δικαστή να προβεί, για τον προσδιορισμό των κανόνων δικαίου που εφαρμόζονται σε διαφορά της οποίας έχει επιληφθεί, σε νομικό χαρακτηρισμό των πραγματικών περιστατικών και πράξεων που προβάλλουν οι διάδικοι προς στήριξη των αιτημάτων τους³⁹. Ως εκ τούτου, στην υπόθεση της κύριας δίκης εναπόκειται στο εθνικό δικαστήριο να εξετάσει εάν οι περιστάσεις που επικαλείται ο ενάγων ως νομική βάση της αγωγής του δύνανται να χαρακτηριστούν «αναπόφευκτες και έκτακτες περιστάσεις» στις οποίες μπορεί να θεμελιωθεί το δικαίωμα που προβλέπεται από το άρθρο 12, παράγραφος 2, της οδηγίας 2015/2302.

54. Επιπλέον, το παράρτημα I, μέρη A και B, της εν λόγω οδηγίας χαρακτηρίζει το δικαίωμα του ταξιδιώτη να καταγγείλει τη σύμβαση οποτεδήποτε πριν από την έναρξη του πακέτου χωρίς την καταβολή χρέωσης καταγγελίας ως «βασικό δικαίωμα». Λόγω της σημασίας του, το δικαίωμα αυτό περιλαμβάνεται στις πληροφορίες που πρέπει να παρέχονται από τον διοργανωτή πριν από τη σύναψη της σύμβασης σύμφωνα με το άρθρο 5, παράγραφος 1, της οδηγίας 2015/2302⁴⁰. Από την αιτιολογική σκέψη 26 της οδηγίας 2015/2302 συνάγεται ότι οι πληροφορίες που παρέχονται

³⁶ Πρβλ. απόφαση της 17ης Μαΐου 2022, Unicaja Banco (C-869/19, EU:C:2022:397, σκέψη 29 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

³⁷ Poillot, E., «L'encadrement procédural de l'action des consommateurs», σε Sauphanor-Brouillaud, N., κ.λπ., *Les contrats de consommation. Règles communes*, L.G.D.J., Παρίσι, 2013, σ. 971 («un véritable régime européen du relevé d'office» στην πρωτότυπη γαλλική έκδοση).

³⁸ Micklitz, H., «Theme VIII. Unfair Contract Terms – Public Interest Litigation Before European Courts», σε Terryn, E., Straetmans, G., και Colaert, V. (επιμέλεια), *οπ.π.*, σημείωση 4, σ. 641.

³⁹ Απόφαση της 4ης Ιουνίου 2015, Faber (C-497/13, EU:C:2015:357, σκέψη 38).

⁴⁰ Βλ., επ' αυτού, την απάντησή μου στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα.

πριν από τη σύναψη της σύμβασης αποτελούν «βασικές πληροφορίες», οι οποίες θα πρέπει να είναι «δεσμευτικές». Συνεπώς, το δικαίωμα καταγγελίας της συμβάσεως χωρίς την καταβολή οποιασδήποτε χρέωσης καταγγελίας σε περίπτωση επελεύσεως αναπόφευκτων και έκτακτων περιστάσεων καταλαμβάνει σημαντική θέση στην όλη οικονομία της οδηγίας 2015/2302. Συμβάλλει επίσης στην επίτευξη του σκοπού της εν λόγω οδηγίας, ο οποίος συνίσταται, όπως προκύπτει από το άρθρο της 1, ερμηνευόμενου υπό το πρίσμα των αιτιολογικών της σκέψεων 3⁴¹ και 5, στην επίτευξη υψηλού και όσο το δυνατόν ομοιόμορφου επιπέδου προστασίας των καταναλωτών όσον αφορά τις συμβάσεις μεταξύ των ταξιδιωτών και των εμπόρων ταξιδιωτικών υπηρεσιών για τα οργανωμένα ταξίδια.

55. Ο σκοπός αυτός δεν θα μπορούσε να επιτευχθεί αποτελεσματικά αν οι καταναλωτές ήταν υποχρεωμένοι να επικαλούνται οι ίδιοι τα δικαιώματά τους έναντι του διοργανωτή ιδίως λόγω του μη αμελητέου κινδύνου ο καταναλωτής να αγνοεί τα δικαιώματά του ή να συναντά δυσχέρειες κατά την άσκησή τους⁴². Πράγματι, από τη νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει με σαφήνεια ότι υπάρχει κίνδυνος, και μάλιστα μη αμελητέος, ο καταναλωτής να μην προβάλλει, μεταξύ άλλων λόγω *άγνοιας*, τον κανόνα δικαίου που προορίζεται για την προστασία του⁴³. Ο κίνδυνος αυτός αυξάνεται έτι περαιτέρω στην περίπτωση αυτοπρόσωπης εκπροσώπησης όπως συνέβη στην υπόθεση της κύριας δίκης.

56. Επιπλέον, από το άρθρο 23 της οδηγίας 2015/2302, ερμηνευόμενο υπό το πρίσμα της αιτιολογικής σκέψης 46 της ίδιας οδηγίας, συνάγεται ότι τα εκεί παρατιθέμενα δικαιώματα των ταξιδιωτών είναι *αναγκαστικού χαρακτήρα*. Συναφώς, είναι σημαντικό να υπομνησθεί ότι στη νομολογία του το Δικαστήριο αντλεί από τον δεσμευτικό χαρακτήρα των διατάξεων των οδηγιών της Ένωσης για την προστασία των καταναλωτών την απαίτηση αυτεπαγγέλτως εφαρμογής τους από τα δικαστήρια. Η διαπίστωση αυτή έχει γίνει τόσο σε σχέση με το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13⁴⁴ όσο και σε σχέση με άλλες διατάξεις του δικαίου της Ένωσης για την προστασία των καταναλωτών. Στην απόφαση Faber⁴⁵, το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι ο κανόνας που αφορά την κατανομή του βάρους αποδείξεως που προβλέπεται από το άρθρο 5, παράγραφος 3, της οδηγίας 1999/44 είναι, κατά το άρθρο 7 της εν λόγω οδηγίας, δεσμευτικού χαρακτήρα τόσο για τους συμβαλλομένους, οι οποίοι δεν μπορούν να παρεκκλίνουν από τη διάταξη αυτή συμβατικώς, όσο και για τα κράτη μέλη, τα οποία πρέπει να μεριμνούν για την τήρησή του. Το Δικαστήριο έκρινε ότι ο κανόνας αυτός πρέπει να εφαρμόζεται από τα δικαστήρια αυτεπαγγέλτως ακόμη και αν δεν τον επικαλέστηκε ρητώς ο καταναλωτής που μπορεί να επωφεληθεί από την εφαρμογή του.

57. Ως εκ τούτου, κατ' αναλογία, πρέπει να γίνει δεκτό ότι ο δεσμευτικός χαρακτήρας του δικαιώματος του ταξιδιώτη που κατοχυρώνεται στο άρθρο 12, παράγραφος 2, της οδηγίας 2015/2302, ερμηνευόμενο υπό το πρίσμα του άρθρου 23 της ίδιας οδηγίας, απαιτεί από τα εθνικά δικαστήρια να αναγνωρίζουν αυτεπαγγέλτως το συγκεκριμένο δικαίωμα και να ενημερώνουν δεόντως τους καταναλωτές ακόμη και εάν οι τελευταίοι, οι οποίοι ενδέχεται να επωφελούνται από αυτό, δεν το έχουν επικαλεστεί ρητώς.

⁴¹ Η συγκεκριμένη αιτιολογική σκέψη αναφέρεται στις διατάξεις της ΣΛΕΕ στις οποίες παραπέμπει το δεύτερο προδικαστικό ερώτημα, δηλαδή στο άρθρο 169, παράγραφος 1, και στο άρθρο 169, παράγραφος 2, στοιχείο α', ΣΛΕΕ, από τις οποίες συνάγεται ότι η Ένωση οφείλει να συμβάλλει στην επίτευξη υψηλού επιπέδου προστασίας των καταναλωτών, με μέτρα που θεσπίζει σύμφωνα με το άρθρο 114 ΣΛΕΕ.

⁴² Πρβλ. απόφαση της 4ης Οκτωβρίου 2007, Rampion και Godard (C-429/05, EU:C:2007:575, σκέψη 65).

⁴³ Απόφαση της 5ης Μαρτίου 2020, OPR-Finance (C-679/18, EU:C:2020:167, σκέψη 22 και εκεί μνημονούμενη νομολογία).

⁴⁴ Βλ. σημείο 43 των παρούσων προτάσεων.

⁴⁵ Απόφαση της 4ης Ιουνίου 2015, Faber (C-497/13, EU:C:2015:357, σκέψη 55).

58. Τούτο ισχύει κατά μείζονα λόγο όταν, όπως στην υπόθεση της κύριας δίκης, ο διοργανωτής *παρέβη την υποχρέωσή του* να ενημερώσει τον καταναλωτή σχετικά με το δικαίωμα καταγγελίας της συμβάσεως. Ως εκ τούτου, η εκ μέρους του εθνικού δικαστή αυτεπάγγελτη αναγνώριση του δικαιώματος που απονέμεται στον καταναλωτή συνιστά *κατάλληλο και αποτελεσματικό* μέσο ώστε να εξασφαλιστεί η συμμόρφωση προς την οδηγία 2015/2302, όπως επιτάσσει το άρθρο 24 της οδηγίας αυτής.

59. Συμφωνώ με τη Φινλανδική Κυβέρνηση, η οποία υπογράμμισε κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση ότι ο εθνικός δικαστής οφείλει να ενημερώσει τον καταναλωτή σχετικά με τα δικαιώματά του μόλις του δημιουργηθούν υπόνοιες ότι ο τελευταίος παρέλειψε να ασκήσει τα δικαιώματά του λόγω άγνοιας. Ακόμη και η «ελάχιστη ένδειξη»⁴⁶ προς τούτο επαρκεί. Τέτοιου είδους ενδείξεις πρέπει να θεωρηθεί ότι προφανώς συντρέχουν υπό περιστάσεις όπως αυτές της υποθέσεως της κύριας δίκης, όπου ο διοργανωτής παρέβη την υποχρέωσή του να παράσχει πληροφορίες πριν από τη σύναψη της συμβάσεως ή στην περίπτωση που οι πληροφορίες δεν έχουν παρασχεθεί «με σαφή, κατανοητό και ευδιάκριτο τρόπο» όπως επιτάσσει το άρθρο 5, παράγραφος 3, της οδηγίας 2015/2302.

60. Η Φινλανδική Κυβέρνηση επίσης ορθώς υπογράμμισε κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση ότι η ενημέρωση του καταναλωτή από το εθνικό δικαστήριο σχετικά με τα δικαιώματά του συνιστά μέτρο οργανώσεως της διαδικασίας. Αποτελεί διακριτό διαδικαστικό στάδιο το οποίο απευθύνεται σε αμφοτέρους τους διαδίκους και διενεργείται σύμφωνα με τους τύπους που προβλέπει σχετικώς το εθνικό δικονομικό δίκαιο⁴⁷. Όπως προαναφέρθηκε⁴⁸, όταν ο εθνικός δικαστής εξετάζει αυτεπαγγέλτως ένα νομικό ζήτημα, οφείλει να ενεργεί σύμφωνα με την αρχή της αντιμωλίας (*audi alteram partem*) και να καλεί αμφοτέρους τους διαδίκους να υποβάλουν τις παρατηρήσεις τους επί της εκτιμήσεως του δικαστηρίου.

61. Εκ των ανωτέρω συνάγεται ότι αποτελεσματική προστασία των καταναλωτών μπορεί να επιτευχθεί μόνον εάν το εθνικό δικαστήριο υποχρεώνεται, όταν έχει στη διάθεσή του τα αναγκαία προς τούτο νομικά και πραγματικά στοιχεία, να εφαρμόσει αυτεπαγγέλτως το άρθρο 12, παράγραφος 2, της οδηγίας 2015/2302 και να ενημερώσει δεόντως τον καταναλωτή σχετικά με το δικαίωμά του να καταγγείλει τη σύμβαση χωρίς την καταβολή οποιασδήποτε χρέωσης καταγγελίας, όπως προβλέπεται από την εν λόγω διάταξη, υπό την προϋπόθεση ότι τηρείται η αρχή της αντιμωλίας.

γ) *Τα όρια των αυτεπάγγελτων εξουσιών των δικαστηρίων: σχετικά με την αρχή ultra petita*

62. Το επόμενο ζήτημα που εγείρεται είναι κατά πόσον η υποχρέωση του εθνικού δικαστηρίου να εφαρμόσει αυτεπαγγέλτως το άρθρο 12, παράγραφος 2, της οδηγίας 2015/2302 και να ενημερώσει δεόντως τον καταναλωτή σχετικά με τα δικαιώματά του αυτός αντλεί από την εν λόγω οδηγία συνεπάγεται επίσης υποχρέωση του εθνικού δικαστή να αποφασίσει αυτεπαγγέλτως την πλήρη επιστροφή του καταβληθέντος ποσού καθ' υπέρβαση του ποσού που αξιώνει ο καταναλωτής. Κατ' ουσίαν, το αιτούν δικαστήριο ζητεί να διευκρινιστεί εάν η εφαρμογή, σε αυτή την περίπτωση, της αρχής της διαθέσεως καθώς και της αρχής *ne ultra petita* αντίκεινται στην αποτελεσματική προστασία των καταναλωτών.

⁴⁶ Πρβλ., Werbrouck, J., και Dauw, E., όπ.π., σημείωση 10, σ. 330.

⁴⁷ Πρβλ. απόφαση της 21ης Φεβρουαρίου 2013, Banif Plus Bank (C-472/11, EU:C:2013:88, σκέψη 31).

⁴⁸ Σημείο 48 των παρούσων προτάσεων.

63. Συναφώς, επιβάλλεται να αποσαφηνιστεί ότι το δικαστήριο εφαρμόζει τον νόμο αυτεπαγγέλτως εντός του πλαισίου των αρμοδιοτήτων του και εντός των ορίων του αντικειμένου της διαφοράς που έχει αχθεί ενώπιόν του. Κατά συνέπεια, είναι σημαντικό να γίνει διάκριση μεταξύ δύο διαφορετικών πτυχών της δικαστικής εξουσίας. Είναι διαφορετικό ζήτημα η αναγνώριση της αρμοδιότητας του δικαστηρίου να εφαρμόζει αυτεπαγγέλτως τις διατάξεις που σκοπούν στην προστασία των καταναλωτών και να ενημερώνει δεόντως τον καταναλωτή σχετικά με τα δικαιώματα που αυτός αντλεί από τις διατάξεις αυτές. Και είναι εντελώς διαφορετικό ζήτημα η αναγνώριση της εξουσίας του δικαστηρίου, αφού έχει ενημερώσει δεόντως τον καταναλωτή, να υπερβαίνει τα όρια του αντικειμένου της διαφοράς και να επιδικάζει αυτεπαγγέλτως κάτι περισσότερο από αυτό που ζητήθηκε από τον καταναλωτή.

64. Όλοι οι μετέχοντες στη διαδικασία υπογράμμισαν τη σημασία της θεμελιώδους αρχής της διαθέσεως⁴⁹. Πρέπει να υπογραμμιστεί ότι η θεωρία της αυτεπάγγελτης εφαρμογής του δικαίου των καταναλωτών αφορά αποκλειστικά και μόνον τις αναγκαίες προσαρμογές της αρχής της διαθέσεως προκειμένου να διορθωθούν οι ανισορροπίες μεταξύ καταναλωτών και επαγγελματιών. Δεν αποσκοπεί στην προσβολή των θεμελιωδών αρχών της εκδίκασης των διαφορών αστικού δικαίου ούτε στην καθιέρωση ενός «πατερναλιστικού» δικαστηρίου⁵⁰. Όπως έκρινε το Δικαστήριο στην απόφαση Lintner⁵¹, η αποτελεσματικότητα της προστασίας την οποία το εθνικό δικαστήριο θεωρείται ότι παρέχει στον καταναλωτή με αυτεπάγγελτη παρέμβαση «δεν μπορεί να βαίνει μέχρι σημείου ώστε να αγνοηθούν ή να υπερκεραστούν τα όρια του αντικειμένου της διαφοράς όπως αυτό έχει καθορισθεί από τους διαδίκους με τις αξιώσεις τους, ερμηνευόμενες υπό το πρίσμα των ισχυρισμών που προέβαλαν οι εν λόγω διάδικοι, και επομένως το εν λόγω εθνικό δικαστήριο δεν οφείλει να διευρύνει το αντικείμενο της ως άνω διαφοράς ώστε να βαίνει πέραν των αιτημάτων και των ισχυρισμών που προβλήθηκαν ενώπιον του δικαστηρίου αυτού». Η αντίθετη θεώρηση θα παραγνώριζε την αρχή *ne ultra petita* καθόσον θα επέτρεπε στον δικαστή να αγνοήσει ή να υπερβεί τα όρια του αντικειμένου της διαφοράς όπως έχουν καθορισθεί με τα αιτήματα και τους ισχυρισμούς των διαδίκων⁵².

65. Πρέπει επίσης να υπογραμμιστεί ότι το Δικαστήριο αποδίδει ιδιαίτερη σημασία στη βούληση που εκφράζει ο καταναλωτής κατά τη διαδικασία. Το Δικαστήριο έχει καταστήσει σαφές, όσον αφορά την υποχρέωση που υπέχει το εθνικό δικαστήριο να μην εφαρμόσει, εν ανάγκη αυτεπαγγέλτως, τις καταχρηστικές ρήτρες συμφώνως προς το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13, ότι το δικαστήριο αυτό δεν οφείλει να μην εφαρμόσει την επίμαχη ρήτρα, εάν ο καταναλωτής, αφού ενημερωθεί από το εν λόγω δικαστήριο, δεν προτίθεται να προβάλει τον καταχρηστικό και μη δεσμευτικό της χαρακτήρα, δίνοντας επομένως ελεύθερη και εν επιγνώσει συναίνεση για την επίμαχη ρήτρα⁵³.

⁴⁹ Για μια λεπτομερή συγκριτική ανάλυση των κατευθυντηρίων αρχών της αστικής διαδικασίας και τις συνέπειες του δικαίου καταναλωτών της Ένωσης, βλ. Hess, B., και Law, S. (επιμέλεια) *Implementing EU Consumer Rights by National Procedural Law: Luxembourg Report on European Procedural Law, Volume II*, Beck, Hart, Nomos, 2019.

⁵⁰ Βλ. Μπέκα, Α., *The Active Role of Courts in Consumer Litigation, Applying EU Law of the National Courts' Own Motion*, Intersentia, Cambridge, Αμβέρσα, Σικάγο, 2018, σ. 354, η οποία παρατηρεί ότι τα δικαστήρια που διαδραματίζουν ενεργό ρόλο στις καταναλωτικές υποθέσεις «δεν είναι πατερναλιστικά δικαστήρια» και «λειτουργούν εντός των ορίων της πολιτικής δικαιοσύνης, παρά το γεγονός ότι είναι προσαρμοσμένα στις ιδιαιτερότητες των ενδίκων διαφορών στις οποίες εμπλέκονται καταναλωτές».

⁵¹ Απόφαση της 11ης Μαρτίου 2020, Lintner (C-511/17, EU:C:2020:188, σκέψη 30).

⁵² Απόφαση της 11ης Μαρτίου 2020, Lintner (C-511/17, EU:C:2020:188, σκέψη 31).

⁵³ Απόφαση της 3ης Οκτωβρίου 2019, Dziubak (C-260/18, EU:C:2019:819, σκέψη 53).

66. Ως εκ τούτου, το σύστημα προστασίας που καθιερώνεται από το δίκαιο της Ένωσης για την προστασία των καταναλωτών και έχει θεσπιστεί προς όφελός τους δεν φτάνει μέχρι του σημείου να τους επιβληθεί. Κατά συνέπεια, όταν ο καταναλωτής επιλέγει να μην επικαλεσθεί το εν λόγω σύστημα προστασίας, το σύστημα αυτό δεν εφαρμόζεται⁵⁴. Ο κάθε καταναλωτής μπορεί να αντιταχθεί στην αυτεπάγγελτη εφαρμογή της σχετικής νομοθεσίας στην υπόθεσή του⁵⁵.

67. Η ίδια λογική πρέπει να έχει εφαρμογή στο πλαίσιο του συστήματος προστασίας που προβλέπεται από την οδηγία 2015/2302. Ως εκ τούτου, εάν ο καταναλωτής, αφού ενημερωθεί δεόντως από το δικαστήριο σχετικά με τα δικαιώματά του και τα δικονομικά μέσα που έχει στη διάθεσή του προκειμένου να τα διεκδικήσει, δεν επιθυμεί να επικαλεστεί την προστασία αυτή, η αρχή της αποτελεσματικότητας δεν εκτείνεται μέχρι του σημείου να υποχρεώσει τον εθνικό δικαστή να διευρύνει το αντικείμενο της αγωγής και να παραβιάσει την αρχή *ne ultra petita*.

68. Κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, υποβλήθηκαν ερωτήσεις και παρατηρήσεις από την έδρα οι οποίες αφορούσαν τους πιθανούς λόγους στους οποίους θα μπορούσε να αποδοθεί η απόφαση του καταναλωτή να διεκδικήσει ποσό μικρότερο από εκείνο που δικαιούτο. Πράγματι, ανάλογα με την έννομη τάξη, η απόφαση αυτή ενδέχεται να συνδέεται με λόγους οι οποίοι άπτονται της εφαρμοστέας διαδικασίας⁵⁶. Δεν μπορεί επίσης να αποκλειστεί το ενδεχόμενο να οφείλεται σε προσωπικούς λόγους⁵⁷. Υπ' αυτές τις περιστάσεις, εάν ο καταναλωτής παραμείνει αδρανής μετά την ενημέρωσή του από το εθνικό δικαστήριο σχετικά με τα δικαιώματά του και τα μέσα διεκδικήσεώς τους, μπορεί ευλόγως να συναχθεί ότι επιλέγει ελεύθερα και εν επιγνώσει να παραμείνει στην αρχική του αξίωση.

69. Ωστόσο, στην υπόθεση της διαφοράς της κύριας δίκης, όπως ορθώς υπογράμμισε η Επιτροπή κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, δεν μπορεί να γίνει δεκτό ότι ο καταναλωτής, ο οποίος δεν κατέθεσε παρατηρήσεις επί των ζητημάτων που ανέκυψαν ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, εξέφρασε την ελεύθερη και εν επιγνώσει επιλογή να επιμείνει στην αρχική αξίωσή του. Όπως προαναφέρθηκε⁵⁸, από τη δικογραφία δεν μπορεί να συναχθεί με σαφήνεια εάν το αιτούν δικαστήριο εξήγησε στον καταναλωτή τα δικαιώματά του και τα δικονομικά μέσα που έχει στη διάθεσή του προς εξασφάλιση των δικαιωμάτων αυτών.

70. Είναι επίσης σημαντικό να υπογραμμιστεί ότι από τη νομολογία του Δικαστηρίου συνάγεται ότι τα εθνικά δικαστήρια δεν υπέχουν γενική υποχρέωση να βαίνουν πέραν της εκτάσεως της ένδικης διαφοράς ούτε να επιδικάζουν κάτι περισσότερο ή διάφορο από αυτό που ζητήθηκε. Τούτο ισχύει, πιο συγκεκριμένα, σε σχέση με το δικαίωμα του καταναλωτή να απαιτήσει την επιστροφή αχρεωστήτως καταβληθέντων ποσών δυνάμει καταχρηστικής συμβατικής ρήτρας. Θα πρέπει να συντρέχουν *συγκεκριμένες και εξαιρετικές* περιστάσεις οι οποίες καταδεικνύουν ότι ο

⁵⁴ Απόφαση της 3ης Οκτωβρίου 2019, Dziubak (C-260/18, EU:C:2019:819, σκέψη 54).

⁵⁵ Βλ. Biardeaud, G., και Flores, P., *Crédit à la consommation, Protection du consommateur*, Delmas Express, Παρίσι, 2012, σ. 300.

⁵⁶ Η Ισπανική και η Φινλανδική Κυβέρνηση υπογραμμίζουν ότι ένας πιθανός λόγος για την άσκηση αγωγής με αντικείμενο μικρότερο από αυτό που δικαιούται ο ενάγων μπορεί να οφείλεται στη δυνατότητα αυτοπρόσωπης εκπροσώπησης μόνο κάτω από ένα συγκεκριμένο όριο. Ένας άλλος λόγος θα μπορούσε να είναι, ανάλογα με το τι προβλέπεται από το εθνικό δίκαιο, ότι οι αποφάσεις που εκδίδονται στο πλαίσιο της διαδικασίας των μικροδιαφορών δεν υπόκεινται σε έφεση. Η Φινλανδική Κυβέρνηση επισήμανε επίσης ότι, σε περίπτωση που ο ενάγων φέρει τα δικαστικά του έξοδα σε περίπτωση μερικής ευδοκίμησης της αγωγής του και δεν είναι βέβαιος για την έκβαση, ενδέχεται να επιλέξει να ασκήσει αγωγή με μικρότερο αγωγικό αίτημα.

⁵⁷ Για παράδειγμα, ενόψει της πανδημίας, ενδέχεται ο καταναλωτής να θεώρησε ότι θα πρέπει να υπάρχει μια δίκαιη κατανομή του κινδύνου που συνδέεται με την καταγγελία της συμβάσεως.

⁵⁸ Σημείο 38 των παρουσών προτάσεων.

καταναλωτής στερείται των διαδικαστικών μέσων που θα του παράσχουν τη δυνατότητα να διεκδικήσει τα δικαιώματα που αντλεί από το δίκαιο της Ένωσης για την προστασία των καταναλωτών⁵⁹.

71. Επιπλέον, σε παρόμοιο πνεύμα, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι τα εθνικά δικαστήρια δεν υποχρεούνται, κατ' αρχήν, να προβαίνουν αυτεπαγγέλτως σε συμψηφισμό μεταξύ καταβολών που έχουν πραγματοποιηθεί αχρεωστήτως βάσει καταχρηστικής ρήτηρας και του οφειλόμενου βάσει της συμβάσεως υπολοίπου, υπό την επιφύλαξη τηρήσεως των αρχών της ισοδυναμίας και της αποτελεσματικότητας⁶⁰.

72. Ως εκ τούτου, από τη νομολογία συνάγεται ότι οι αρχές της αποτελεσματικότητας και της αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας δεν υποχρεώνουν τα εθνικά δικαστήρια να αγνοούν ή να υπερβαίνουν τα όρια που επιβάλλονται στο αντικείμενο της διαφοράς με τα αιτήματα των διαδίκων. Ωστόσο, οι αρχές αυτές επιβάλλουν την ύπαρξη αποτελεσματικών μέσων τα οποία θα παρέχουν στους καταναλωτές τη δυνατότητα να ασκούν τα δικαιώματά τους και να διεκδικούν αυτό το οποίο δικαιούνται.

73. Τούτο με οδηγεί στο ζήτημα κατά πόσον στην υπόθεση της κύριας δίκης ήταν διαθέσιμα τέτοιου είδους αποτελεσματικά δικονομικά μέσα. Η διάταξη περί παραπομπής περιέχει μόνο τη διάταξη του εθνικού δικαίου που θεσπίζει την αρχή της μη μεταβολής του αντικειμένου της διαφοράς (άρθρο 412, παράγραφος 1, του LEC). Ωστόσο, το εθνικό δικαστήριο δεν εξειδικεύει τη

⁵⁹ Συναφώς, δύο είναι τα παραδείγματα που μπορούν να αναφερθούν. Το πρώτο είναι η απόφαση της 17ης Μαΐου 2022, *Unicaja Banco* (C-869/19, EU:C:2022:397, στο εξής: απόφαση *Unicaja Banco*). Το πλαίσιο της αποφάσεως αυτής είναι πολύ συγκεκριμένο. Πρέπει να ερμηνεύεται υπό το πρίσμα της αποφάσεως της 21ης Δεκεμβρίου 2016, *Gutiérrez Naranjo* κ.λπ. (C-154/15, C-307/15 και C-308/15, EU:C:2016:980, στο εξής: απόφαση *Gutiérrez Naranjo*), στην οποία το Δικαστήριο έκρινε ότι αντιβαίνει στο άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 η νομολογία του *Tribunal Supremo* (Ανώτατο Δικαστήριο, Ισπανία) η οποία περιόριζε χρονικώς τα περί επιστροφής αποτελέσματα που συνδέονται με την κήρυξη, με δικαστική απόφαση, ως καταχρηστικής μιας ρήτηρας συγκεκριμένης μορφής («κατώτατου επιτοκίου»), μόνον στα ποσά που καταβλήθηκαν αχρεωστήτως κατ' εφαρμογήν τέτοιας ρήτηρας μετά τη δημοσίευση της δικαστικής αποφάσεως με την οποία διαπιστώθηκε η εν λόγω καταχρηστικότητα. Στην απόφαση *Unicaja Banco*, το Δικαστήριο έκρινε, κατ' ουσίαν, ότι η αρχή *ne ultra petita* δεν σημαίνει ότι δικαστήριο επιλαμβανόμενο εφέσεως κατά αποφάσεως με την οποία περιορίζεται χρονικώς η επιστροφή των ποσών τα οποία αχρεωστήτως κατέβαλε ο καταναλωτής βάσει ρήτηρας που κηρύχθηκε καταχρηστική δεν μπορεί να εξετάσει αυτεπαγγέλτως λόγο εφέσεως που αντλείται από παράβαση του άρθρου 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 και να διατάξει την πλήρη επιστροφή των εν λόγω ποσών, εφόσον η μη προσβολή του χρονικού περιορισμού από τον οικείο καταναλωτή δεν μπορεί να αποδοθεί σε πλήρη αδράνειά του. Υπό τις περιστάσεις της υποθέσεως εκείνης, η μη άσκηση ενδίκου μέσου εκ μέρους του καταναλωτή εντός της δέουσας προθεσμίας μπορεί να αποδοθεί στο γεγονός ότι, όταν το Δικαστήριο εξέδωσε την απόφαση *Gutiérrez Naranjo* κ.λπ., είχε παρέλθει η προβλεπόμενη από το εθνικό δίκαιο προθεσμία για την άσκηση έφεσης ή αντίθετης έφεσης. Το δεύτερο παράδειγμα είναι η απόφαση της 3ης Οκτωβρίου 2013, *Duarte Hueros* (C-32/12, EU:C:2013:637). Στην υπόθεση εκείνη, ο καταναλωτής είχε ζητήσει μόνο την υπαναχώρηση από τη σύμβαση πωλήσεως λόγω νομικού ελαττώματος του προϊόντος που αγοράστηκε. Το εθνικό δικαστήριο έκρινε ότι, δεδομένου ότι το ελάττωμα ήταν επουσιώδες, ο καταναλωτής δεν είχε δικαίωμα υπαναχωρήσεως από τη σύμβαση αλλά μειώσεως της τιμής. Ωστόσο, το επανορθωτικό μέτρο της μειώσεως της τιμής δεν μπορούσε να παρασχεθεί πλέον στον ενάγοντα. Το Δικαστήριο έκρινε ότι, στη συγκεκριμένη εκείνη υπόθεση, η εφαρμογή της αρχής της αντιστοιχίας μεταξύ των αιτημάτων των διαδίκων και των δικαστικών αποφάσεων είναι ικανή να παραβιάσει την αποτελεσματικότητα της προστασίας των καταναλωτών στο μέτρο που το ισπανικό δικονομικό δίκαιο δεν παρέχει τη δυνατότητα στον εθνικό δικαστή να αναγνωρίσει αυτεπαγγέλτως το δικαίωμα του καταναλωτή να απαιτήσει προσήκουσα μείωση του τιμήματος, παρά το γεγονός ότι ο εν λόγω καταναλωτής δεν έχει το δικαίωμα ούτε να αποσαφηνίσει το αρχικό του αίτημα ούτε να ασκήσει νέα αγωγή με τέτοιο αίτημα.

⁶⁰ Απόφαση της 30ής Ιουνίου 2022, *Profi Credit Bulgaria* (Αυτεπάγγελτος συμψηφισμός σε περιπτώσεις καταχρηστικών ρητρών) (C-170/21, EU:C:2022:518, σκέψη 44).

συγκεκριμένη εφαρμογή της εν λόγω αρχής στην ισπανική έννομη τάξη⁶¹. Ούτε διευκρινίζει εάν η ενδεχόμενη διεύρυνση του αιτήματος της αγωγής συνεπάγεται μεταβολή της αρμοδιότητας ή αλλαγή της εφαρμοστέας διαδικασίας. Ως εκ τούτου, ο καθορισμός των δικονομικών μέσω δυνάμει των οποίων ο καταναλωτής θα μπορέσει να ασκήσει το δικαίωμά του να αξιώσει το πλήρες ποσό που κατέβαλε διέπεται από το εθνικό δικονομικό δίκαιο, υπό την επιφύλαξη των αρχών της ισοδυναμίας και της αποτελεσματικότητας. Τούτο θα μπορούσε να συνίσταται, για παράδειγμα, στην άσκηση νέας αγωγής ή στη διεύρυνση του αντικειμένου της διαφοράς της οποίας έχει επιληφθεί το αιτούν δικαστήριο κατόπιν σχετικής προσκλήσεως του τελευταίου⁶². Συναφώς, πρέπει να υπενθυμιστεί ότι το γεγονός ότι συγκεκριμένη διαδικασία περιλαμβάνει ορισμένες δικονομικές απαιτήσεις τις οποίες ο καταναλωτής οφείλει να τηρήσει προκειμένου να ασκήσει τα δικαιώματά του δεν σημαίνει ότι αυτός στερείται αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας⁶³. Ωστόσο, όπως έχει ήδη υπογραμμιστεί, τα διαθέσιμα προς άσκηση των εν λόγω δικαιωμάτων δικονομικά μέσα πρέπει να παρέχουν αποτελεσματική δικαστική προστασία.

74. Λαμβανομένων υπόψη των ανωτέρω, καταλήγω στο συμπέρασμα ότι το άρθρο 12, παράγραφος 2, της οδηγίας 2015/2302, ερμηνευόμενο υπό το πρίσμα των άρθρων 114 και 169 ΣΛΕΕ, έχει την έννοια ότι δεν αντιτίθεται στην εφαρμογή αρχών της εθνικής δικονομικής διαδικασίας κατά τις οποίες το εθνικό δικαστήριο που έχει επιληφθεί της ένδικης διαφοράς δεν μπορεί να επιδικάσει αυτεπαγγέλτως στον καταναλωτή την πλήρη επιστροφή του ποσού που αυτός δικαιούται στην περίπτωση που διεκδικεί μικρότερο ποσό. Ωστόσο, ο εθνικός δικαστής οφείλει να εφαρμόσει το άρθρο 12, παράγραφος 2, της οδηγίας 2015/2302 αυτεπαγγέλτως εφόσον έχει στη διάθεσή του όλα τα αναγκαία προς τούτο νομικά και πραγματικά στοιχεία και υπό την προϋπόθεση ότι τηρείται η αρχή της αντιμωλίας. Πιο συγκεκριμένα, το εθνικό δικαστήριο υποχρεούται να ενημερώσει δεόντως τον καταναλωτή σχετικά με τα δικαιώματα που αυτός αντλεί από την εν λόγω διάταξη αλλά και σχετικά με τα δικονομικά μέσα που έχει στη διάθεσή του προκειμένου να ασκήσει τα δικαιώματα αυτά, υπό την προϋπόθεση ότι τα συγκεκριμένα μέσα παρέχουν αποτελεσματική δικαστική προστασία.

⁶¹ Οι κανόνες που διέπουν τις πιθανές μεταβολές του αντικειμένου της διαφοράς ενδέχεται να ποικίλλουν ανάλογα με την έννομη τάξη. Για παράδειγμα, κατά τη γαλλική πολιτική δικονομία, τα αιτήματα των διαδίκων δεν μπορούν, κατ' αρχήν, να μεταβληθούν, εξαιρουμένων των παρεπόμενων αξιώσεων εφόσον αυτές συνδέονται επαρκώς με τις αρχικές αξιώσεις [άρθρο 4 του Code de Procédure Civile (κώδικα πολιτικής δικονομίας)]. Βλ. Cadiet, L, Normand, J., και Amrani-Mekki, S., *Théorie Générale du Procès*, 3η έκδ., Thémis droit, Puf, 2020, σ. 741, οι οποίοι διευκρινίζουν ότι η αρχή της μη μεταβολής του αντικειμένου της δίκης έχει μετατραπεί σε αρχή μεταβολής ελεγχόμενης από τα δικαστήρια («principe directeur du procès, l'immutabilité du litige s'est muée, au fil du temps, en principe de mutabilité contrôlée du litige»). Στη γερμανική πολιτική δικονομία, δυνάμει του άρθρου 263 του Zivilprozessordnung (κώδικα πολιτικής δικονομίας, στο εξής: ZPO), μετά την επέλευση της εκκρεμοδικίας, οι μεταβολές του αιτήματος της αγωγής εξαρτώνται γενικώς από τη συναίνεση του άλλου μέρους ή από το εάν η μεταβολή κρίνεται σκόπιμη από το δικαστήριο. Ωστόσο, το άρθρο 264 του ZPO εξαιρεί ορισμένες περιπτώσεις από τους κανόνες περί μεταβολής της αγωγής που προβλέπονται από το άρθρο 263 του ZPO και, για λόγους διαδικαστικής οικονομίας, επιτρέπει στον ενάγοντα να προβαίνει σε ορισμένες τροποποιήσεις ανεξάρτητα από τις απαιτήσεις της τελευταίας διατάξεως (Bacher, K., σε Vorwerk, V., και Wolf, C., *BeckOK ZPO*, 47η έκδ., Verlag Beck München, 2022, § 264, σημείο 1). Σκοπός είναι να αποφεύγονται νέες ένδικες διαφορές αλλά και να μη χρειάζεται οι διάδικοι, αλλά και τα δικαστήρια, να αντιμετωπίζουν επανειλημμένως το ίδιο αντικείμενο (βλ. Foerste, U., σε Musielak, H.-J., και Voit, W., *ZPO – Zivilprozessordnung*, 19η έκδ., Verlag Franz Vahlen, 2022, § 264, σημείο 1).

⁶² Πρβλ. απόφαση της 11ης Μαρτίου 2020, Lintner (C-511/17, EU:C:2020:188, σκέψη 39).

⁶³ Απόφαση της 31ης Μαΐου 2018, Sziber (C-483/16, EU:C:2018:367, σκέψη 50).

Πρόταση

75. Υπό το πρίσμα των ανωτέρω παρατηρήσεων, προτείνω στο Δικαστήριο να απαντήσει στα προδικαστικά ερωτήματα που του υποβλήθηκαν από το Juzgado de Primera Instancia nº 5 de Cartagena (πρωτοδικείο αριθ. 5, Καρθαγένη, Ισπανία) ως ακολούθως:

- 1) Από την εξέταση του πρώτου προδικαστικού ερωτήματος δεν προέκυψε κανένα στοιχείο ικανό να θίξει το κύρος του άρθρου 5 της οδηγίας (ΕΕ) 2015/2302 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 25ης Νοεμβρίου 2015, σχετικά με τα οργανωμένα ταξίδια και τους συνδεδεμένους ταξιδιωτικούς διακανονισμούς, η οποία τροποποιεί τον κανονισμό (ΕΚ) αριθ. 2006/2004 και την οδηγία 2011/83/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου και καταργεί την οδηγία 90/314/ΕΟΚ του Συμβουλίου.
- 2) Το άρθρο 12, παράγραφος 2, της οδηγίας 2015/2302, ερμηνευόμενο υπό το πρίσμα των άρθρων 114 και 169 ΣΛΕΕ, έχει την έννοια ότι δεν αντιτίθεται στην εφαρμογή αρχών της εθνικής δικονομικής διαδικασίας κατά τις οποίες το εθνικό δικαστήριο που έχει επιληφθεί της ένδικης διαφοράς δεν μπορεί να επιδικάσει αυτεπαγγέλτως στον καταναλωτή την πλήρη επιστροφή του ποσού που αυτός δικαιούται στην περίπτωση που διεκδικεί μικρότερο ποσό. Ωστόσο, ο εθνικός δικαστής οφείλει να εφαρμόσει το άρθρο 12, παράγραφος 2, της οδηγίας 2015/2302 αυτεπαγγέλτως εφόσον έχει στη διάθεσή του όλα τα αναγκαία προς τούτο νομικά και πραγματικά στοιχεία και υπό την προϋπόθεση ότι τηρείται η αρχή της αντιμωλίας. Πιο συγκεκριμένα, το εθνικό δικαστήριο υποχρεούται να ενημερώσει δεόντως τον καταναλωτή σχετικά με τα δικαιώματα που αυτός αντλεί από την εν λόγω διάταξη αλλά και σχετικά με τα δικονομικά μέσα που έχει στη διάθεσή του προκειμένου να ασκήσει τα δικαιώματα αυτά, υπό την προϋπόθεση ότι τα συγκεκριμένα μέσα παρέχουν αποτελεσματική δικαστική προστασία.